

Jean de Joinville

SZENT LAJOS ÉLETE ÉS BÖLCS MONDÁSAI

A KÖZÉPKORI FRANCIA TÖRTÉNETI IRODALOM REMEKEI

II.

Sorozatszerkesztő
CSERNUS SÁNDOR

KÉSZÜLT

A SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KARÁNAK
KÖZÉPKORI EGYETEMES TÖRTÉNETI TANSZÉKÉN

Jean de Joinville

SZENT LAJOS ÉLETE ÉS BÖLCS MONDÁSAI

Közreadja
CSERNUS SÁNDOR

JACQUES LE GOFF
könyvrészletével

CSERNUS SÁNDOR
ZIMONYI ISTVÁN
tanulmányaival

BALASSI KIADÓ · BUDAPEST

A kötet megjelenését támogatta

SZTE Bölcsészettudományi Kara
Lendület „Magyarország a Középkori Európában”
MTA–DE Kutatócsoport / LP2014-13/2014

A jegyzeteket írta és a segédleteket összeállította
CSERNUS SÁNDOR

Fordította
CSERNUS SÁNDOR
CS. TÓTH ANNAMÁRIA

A térképeket rajzolta
SZÁNTÓ RICHÁRD

A borítón

Damietta elfoglalása. Miniátúra Jean de Joinville művének 14. századi másolatában.
Párizs, Bibliothèque nationale de France, Département des Manuscrits, Français 13568, f. 83

Köszönetnyilvánítás / Remerciements

Gallimard Kiadó, Párizs / les Éditions Gallimard, Paris
Jacques Le Goff örökösei / les héritiers de Jacques Le Goff
Joinville város Polgármestere és Polgármesteri Hivatala / le Maire et la Mairie de Joinville
Joinville, Miasszonyunk-templom / l'Église Notre-Dame de Joinville
Blécourt Polgármestere és Polgármesteri Hivatala / le Maire et la Mairie de Blécourt

Hungarian translation © Csernus Sándor, Cs. Tóth Annamária, 2015

© Csernus Sándor, Zimonyi István (tanulmányok), 2015

© Éditions Gallimard, Paris, 1996 (Jacques Le Goff)

ISBN 978-963-506-963-7

A kiadásért felel a Balassi Kiadó igazgatója
Felelős szerkesztő Tamás Zsuzsanna
Sorozatterv Szák András
Műszaki szerkesztő Harcsár Magda
Nyomás és kötés az OOK Press Kft.-ben készült
Felelős vezető Szathmáry Attila

TARTALOM

SZENT LAJOS ÉLETE ÉS BÖLCS MONDÁSAI / 9
(*Fordította Csernus Sándor és Cs. Tóth Annamária*)

*

Jacques Le Goff
SZENT LAJOS. KÖVETKEZTETÉSEK / 265
(*Fordította Csernus Sándor*)

Csernus Sándor
TIPIKUS ÉS KIVÉTELES. A JOINVILLE-EK:
EGY CHAMPAGNE-I BÁRÓI CSALÁD KIEMELKEDÉSE / 275

Csernus Sándor
A „SUPER HOMO” ÉS JOINVILLE SZENT LAJOSA / 304

Zimonyi István
EGYIPTOM A 13. SZÁZAD KÖZEPÉN / 332

*

Kronológia Jean de Joinville művének tanulmányozásához / 353
Országok, dinasztiák és uralkodók / 361
A keresztes háborúk résztvevői. Bárók és lovagrendek / 387
Válogatott bibliográfia / 396
A rövidítve idézett címek föloldása / 410
Az illusztrációk jegyzéke / 412
Személynévmutató / 414

*

Térképek / 435
Képmelléklet / 441

TIPIKUS ÉS KIVÉTELES. A JOINVILLE-EK:
EGY CHAMPAGNE-I BÁRÓI CSALÁD KIEMELKEDÉSE

A régi Champagne grófság Burgundiához és Lotaringiához legközelebb eső szegletében fekszik az a terület, melyet sok évszázadon át Joinville urai birtokoltak. Ha a mai utazó a helység történeti városmagját északkeleti irányból közelíti meg, elé tárul Joinville kastélya, a Châteaux du Grand Jardin, egy 16. századi, könnyedséget sugárzó itáliai reneszánsz lakókastély, amelyhez ma Franciaország harmadik legnagyobb, újjáalkotott, impozáns reneszánsz kertje tartozik.¹ Ha pedig a mögötte lévő dombtető irányába visszük tovább tekintetünket, látjuk, hogy még romjaikban is tekintélyt parancsoló kőfalak maradványai rajzolódnak ki, makacsul jelezvén a birtokhoz való ősi jussukat.²

A mai „alsó” kastély (a Château d’Enbas) és a feudális idők tanúja, a „felső” kastély (a Château d’Enhaut) a Joinville család történetének legfontosabb emlékművei. Az utóbbi a 11. századtól a francia forradalomig, az előbbi a 16. századtól napjainkig tanúja volt az uradalom, a város, a grófság, majd hercegség tumultuózus történetének. Nemegyszer országos, sőt azon is túlmutató események sodrába kerültek, színterévé, részesévé, haszonélvezőjévé vagy éppen elszenvődőjévé váltak a történelemnek.³

¹ A Château du Grand Jardin, vagyis a Château d’Enbas (*d’en-bas*) építését 1533-ban határozta el Claude de Lorraine, aki megvásárolta az ehhez szükséges területet a Marne folyó közelében, és ott itáliai stílusú (és az itáliai háborúk során szerzett benyomások hatását mutató) pihenőkastélyt építtetett. 1546-ban itt fogadta királyát és itáliai fegyvertársát, I. Ferencet is. *Le Château du Grand Jardin, Joinville*, Langres: D. Guéniot, 1993. (A kastély a 2001. évi nagyszabású magyar kulturális évad – MAGYart – egyik kiállítási helyszíne volt.)

² A joinville-i városházán őrzött 16. századi és a Bibliothèque nationale-ban lévő 17. századi ábrázolásokon még jól látható mindkét kastély. 1575, Archives départementales de la Haute-Marne; 1645, BnF, *Le Château du Grand Jardin, Joinville, i. m.*, 18–19. A tervek szerint a középkori várkastély területén rövidesen ásatások kezdődnek.

³ A két kastély mintegy 250 esztendőn keresztül egymás mellett, egymást szimbolikusan is kiegészítve létezett. A várúr Joinville-ek 11. századi és a 13. században még tovább épült ősi kastélya nem az első fázisban lett a francia forradalmi vandalizmus helyi áldozata, hanem később, 1793 végétől, amikor az Orléans hercegi család birtokából a „nemzet javai” közé került, és mint ilyet kirabolták, eladták, majd kőbányaként használták a város (többek közt a mai városháza) építkezéseihez. A Grand Jardin kastély (részben gondatlanság és

Uraiknak rendre megadatott, hogy a maguk módján kivételes szerepet játszanak a korok történelmének alakításában – legyen az bár a 13. századi kereszties lovag és krónikás Jean, *Sire de Joinville*, vagy éppen Claude de Lorraine, Guise első hercege,⁴ vagy még később a francia forradalom időszakának egyik legjelentősebb egyénisége, Louis-Philippe d’Orléans, azaz *Égalité Fülöp*,⁵ esetleg François d’Orléans, Joinville hercege, korának egyik legjelentősebb francia utazója és felfedezője, a francia haditengerészet egyik legnagyobb alakja.⁶

Joinville várának, majd városának, valamint a Joinville-ek birtokainak földrajzi-stratégiai pozíciója hosszú évszázadokon keresztül megmarad, és urait egészen a 17. századig a két nyomasztó súlyú hatalom közötti manőverezésre kényszeríti, ami nemcsak adottság, nemcsak veszélyforrás, hanem időnként kínálkozó lehetőség is. Ez a Francia Királyság és a Német-római Császárság határvidékének bonyolult vazallusi és szövetségi viszonyait mutató terület a királyság egyik leggazdagabb tartományának, Champagne grófságnak a része, melynek urai ekkor egyben Navarra királyai is. Történelme a birodalmi tartományok (Lotaringia és Bar hercegségei, valamint Burgundia grófsága), a németalföldi területi hatalmak (Flandriai grófság, Luxemburgi Hercegség), továbbá a Francia Királyság mind nagyobb hatalmú vazallusa, a Burgund Hercegség bonyolult vi-

szakszerűtlenség okozta) veszteségek árán, de megmaradt. (1978 óta a Conseil général de la Haute-Marne tulajdona, restaurálva, ma kulturális központ, mely kiállításokat fogad be és reprezentációs célokat szolgál.)

⁴ Claude de Lorraine (1496–1550), Guise első hercege a francia királyi udvarban, a későbbi I. Ferencsel (1494–1547) együtt nevelkedett. Joinville uradalmát II. Henrik emeli hercegség rangjára 1551-ben. A Guise-ek a 16–17. század folyamán Franciaország legbefolyásosabb urai közé tartoztak, és kiemelkedő szerepet játszottak az ország kora újkori történetében.

⁵ Louis-Philippe-Joseph d’Orléans (1747–1793), Joinville hercege, a francia Grand Orient szabadkőműves páholy nagymestere, a nemesség választott nemzetgyűlési képviselője (Philippe Égalité). Megszavazza unokafivére, XVI. Lajos kivégzését, de később ő maga is guillotine által vész el. Az Orléans-család birtokába került kastély egyébiránt nem tartozott a hercegi dinasztia legkedveltebb tartózkodási helyei közé, és a 18. század közepére egyes részei már felújításra szorultak.

⁶ François d’Orléans (1818–1900), Joinville hercege, Lajos Fülöp francia király és Marie-Amélie de Bourbon harmadik fia, ellentengernagy. Részt vesz Napóleon hamvainak hazaszállításában (1840). Kora egyik legjelentősebb haditengerésze, utazója és felfedezője, utazásairól saját rajzaival illusztrált beszámolót készített. Ő teszi ismét messze földön híressé a Joinville nevet: az egyik Antarktisz közelében fekvő sziget, illetve szigetcsoport az ő nevét őrzi. Ugyancsak róla kapta a Joinville-le-Pont nevet 1831-ben a Párizs melletti Branche-du-Pont-de-Saint-Maur.

szonyrendszerében fejlődik.⁷ A Joinville ura címet kezdetben a római alapítású (a későbbi Burgund Hercegségben, majd Champagne grófságában található) Joigny (Joviniacum, 354) grófjai viselték, a váruradalmat, illetve a joinville-i bárói dinasztiát pedig Étienne de Vaux alapította meg a 11. század elején. A továbbiakban ennek az uradalomnak és urainak a középkori történetét (annak legfontosabb elemeit) mutatjuk be, melynek ismerete hozzájárul Jean de Joinville gondolkodásmódjának és Szent Lajos életéről írott művének jobb megértéséhez is.⁸ Champagne grófság nemesi társadalmában a Joinville család kiemelkedése, az egymást követő generációk fokozatos építkezése és a bárói rétegbe való mind szilárdabb beilleszkedése egyrészt *tipikus* folyamatnak tekinthető, másrészt mindaz, amiért a francia középkor s azon belül Champagne történetéből az utókor ezt a családot ismeri, éspedig sokkal jobban, mint más, hasonló utat megtett családokat, az *kivételes*, hiszen Jean de Joinville életéhez és kiemelkedő szellemi alkotásához köthető. Az előbbinek volt befolyása az utóbbira, az utóbbinak pedig minden bizonnyal lehetett segítő és stabilizáló szerepe a Joinville család későbbi tagjainak életében és karrierlehetőségeiben. Szent Lajos történetírójának és barátjának családjához tartozni jó ajánlólevél lehetett, de ennek a kapcsolati tőkének már vannak korlátai, hiszen a kapcsolat személyes jellege miatt egyedi, megismételhetetlen és nem örökölhető.

⁷ *Les pays de l'entre-deux au Moyen Âge. Questions d'histoire des territoires d'Empire entre Meuse, Rhône et Rhin. Actes du 113e Congrès National des sociétés savantes (Strasbourg, 1988)*, Paris: C.T.H.S., 1990; Alfred FIERRO-DOMENECH, *Le pré carré. Géographie historique de la France*, Paris: Robert Laffont, 1986, 50–71 (Les Homes et l'Histoire); Fernand BRAUDEL, *L'identité de la France*, I–III, Paris: Arthaud–Flammarion, 1986, I, *Espace et Histoire*, 239–336, II, *Les hommes et les choses*, 115–150.

⁸ Ehhez olyan kiváló Joinville-monográfiák szolgálnak alapul, mint a Joinville urainak történetét először és rendkívüli alaposággal földolgozó François-Henri Delaborde műve: DELABORDE, 1894. A benne közölt bőséges dokumentumanyag a későbbi tanulmányok fontos bázisául szolgált. LUSSE, 1998, 7–46. A Joinville család korai történetének feldolgozásához igen fontos forrás Albericus Trium Fontium/Fontanum (Aubry de Trois-Fontaines; 1200 k.–1252 u.) ciszterci szerzetes világkrónikája, mely az eseményeket (korábbi helyi forrásokat is felhasználva) a világ teremtésétől 1241-ig írja le. Az 1218-as keresztes hadjáratban is részt vevő Albericus műve a magyar történelem szempontjából is becses alkotás. Vö. ALMÁSI Tibor, *Albericus Trium Fontium*, in KMTL, 1994, 35; kiadva: *Chronica Albrici Monachi Trium Fontium*, ed. Paulus SCHEFFER-BOICHORST, in *Monumenta Germaniae Historica. Scriptorum*, XXIII, ed. G. H. PERTZ, Leipzig, 1925, 674–950 (krit. kiad.); a magyar vonatkozásokról: *Catalogus Fontium Historiae Hungaricae. Az Árpád-kori magyar történet külföldi elbeszélő forrásai*, szerk. GOMBOS Albin, I, Bp., 1937, 23–34.

Joinville krónikája is igen jól tükrözi, hogy szerzője számára a szűkebb és szélesebb értelemben vett család milyen rendkívüli fontosságú. Erre számos bizonyítékot találunk a szövegben: Joinville minden – akár a legtávolabbi – családi kötődést számon tart s adandó alkalommal felhasznál (mint pl. a II. Frigyes császárral meglévő igen távoli rokonságát),⁹ de a legfontosabb számára az a bárói családok között kialakított kapcsolati háló, mely a kor társadalmának működtetésében – a vazallusrendszerrel együtt – elsőrendű szerepet játszott. Ajánlatos tehát mélyebben megismerni a Joinville-eket, a hozzájuk kapcsolódó családokat és azok különböző tagjait, a birtokokat, az egyházakat, a környező területek urait, vagyis azt a szélesebb környezetet, melyben Jean de Joinville felnőtt, uralkodott és alkotott, s amelyhez – amint folyamatosan jól láthatjuk krónikája lapjain is – nagyon következetesen s néha gyöngéd érzelmekkel kötődött.

Jean de Joinville mikrouniverzuma segíti az eligazodását a territoriális hatalmi szférában, segít megtalálni helyét a Francia Királyságban (miközben nyitott marad az Angol Királyság franciaországi és a Német-római Császárság nyugati határain lévő területek felé, sőt határ menti pozícióját időnként még ki is használja a különböző hatalmak között lavírozva). János úr *hazája* Joinville és a csatolt birtokok, Champagne grófsága (mely az ő felfogásában a Francia Királyságnak földrajzilag nem része, hanem *keleti szomszédja*).¹⁰ Ugyanakkor Joinville számára sajátos (de a helyzetéből érthető) módon a Francia Királyság mindenekelőtt a Szent Király személyében manifesztálódik.¹¹

Mint láthattuk, Joinville uradalma Champagne, a Francia Királyság, különösen pedig Île-de-France hatalmi vonzáskörzetéhez tartozó terület volt, de urainak akciói rendre kapcsolódtak a német és francia Burgundiához,¹² Lotaringiához és

⁹ Amelyet jelentősen eltúloz, amikor az őt foglyul ejtő emír kérdésére válaszolva azt állítja, hogy anyja „a császár első unokatestvére”. JOINVILLE, 326. Valójában a rokoni kapcsolat igen távoli (anyai ágon ötödfokú), de az emír jóindulatának megnyeréséhez bizonyára jól jött a hivatkozás a muszlimok körében népszerű császárral való rokonságra. Lásd továbbá: <http://racineshistoire.free.fr/LGN/PDF/Joinville.pdf>. A francia nemesi családok tanulmányozásához: *Dictionnaire universel de la noblesse française*, I–II, ed. Jean. B. COURCELLES, Paris: Bureau général de la noblesse de France, 1820.

¹⁰ Franck COLLARD, *Quand l'apologie nourrit le réquisitoire*, in QUÉRUEL, 1998, 134–135.

¹¹ Danielle QUÉRUEL, «*Nous, de Champagne...*», in QUÉRUEL, 1998, 49–72.

¹² A Burgund grófság (Franche-Comté) a Német-római Császárság vazallusa, a Burgund Hercegség a Francia Királyságé. A két Burgundia történelme igen jól mutatja a két nagyhatalom határterületén fekvő fejedelemségek bonyolult viszonyrendszerét. A két Burgundia a korábbi burgund királyságok – a burgund barbár királyság (443–534), a Meroving királyság

Flandriához is. A Joinville család rokoni hálózata elsősorban ezekre a területekre terjedt ki.¹³ Champagne a 10. század és a 14. század eleje közötti időszakban a Francia Királyság egyik legnagyobb territoriális fejedelemsége, 11–13. századi fénykorában pedig egyenesen a királyság meghatározó hatalma volt. A korai Capetingek idején gyakran állt konfliktusban az uralkodóval, a 12–13. század során pedig már többnyire a dinasztia fontos támaszai közé tartozott. A champagne-i grófok sikeres dinasztikus politikája, valamint az Európa kereskedelmében jelentős szerepet játszó és komoly gazdagság forrását jelentő champagne-i vásárok jövedelmei megteremtették annak feltételeit, hogy Champagne grófjai a közvetlen környezetüknél jóval távolabbi horizontok felé tekinthessenek. Ennek megfelelően igen aktív szerepet játszottak az egymást követő keresztes hadjáratokban, részt vettek a komplex „frank”, francia (különösen *északi* francia) expanzió folyamatában, a „*tengerentúli*” keresztes államok megteremtésében és működtetésében, s közben – ügyes és szerencsés házassági politikájukkal – megszerezték

(561–771), majd a Karoling császárság – Verdun (843) utáni örököse. A Burgund grófságot (986–1678) Mâcon grófja, Otte-Guillaume de Bourgogne (962–1026) alapítja meg. 1037-től a Birodalom vazallusa, palotagrófság, melynek grófjai fokozottabb önállóságra („szabadságra” – innen a grófság későbbi neve: *Franche-Comté*, Szabad Grófság) törek; fővárosa Dole. A grófság IX. Lajos időszakában kerül francia befolyás alá: az utolsó burgund palotagróf IV. Othon de Bourgogne (1248–1303), Burgundia és Artois grófja (1279–), akinek leánya, II. Jeanne de Bourgogne V. Fülöp francia király felesége lesz. E házasság következtében a grófság a francia királyi család (Capetingek, majd Valois-k) birtokába kerül, végül a grófság és a hercegség III. Jeanne de Bourgogne *grófnő* és IV. Eudes de Bourgogne *herceg* házasságával egyesül 1318-ban. A két Burgundia alkotja majd a 14–15. századi burgund nagyhatalom bázisát (miközben gazdasági hatalmát majd Flandria adja), mely 1477 januárjáig, Merész Károly burgundi herceg haláláig marad együtt. Mindettől függetlenül a Burgund grófság 1678-ig a Birodalom vazallusa. A Meroving-kori Burgund Királyság másik örököse a Burgund Hercegség (880–1477), fővárosa Dijon. A Bosonida (898–952), majd a Roberti (956–1002) dinasztiák időszakát követően a hercegség 1006-tól a francia királyi család *apanázbirtoka* lesz, a Capetingek ifjabb ága (1006–1361) uralja, akik Kegyes Róbert harmadik fiának, I. Róbert (1011–1076) hercegnek (1032–) az örökösei. A grófság és a hercegség történetének új felvonása II. János király fia, II. (Merész) Fülöp (1342–1404), burgundi herceg (1363–), Flandria és Burgundia grófja (1369–) uralkodásával kezdődik, és a dinasztia fiágon való kihalásáig (1477) tart, amikor is a hercegség területe visszakerül a francia királyhoz. A hercegi és grófi címet viszont öröklés és viselési Burgundi Mária, majd férje, Habsburg Miksa (1459–1519) német-római császár (1508–), aki valóban birtokolja is a Burgund grófságot (1477–1482), s ettől kezdődően mindkettő szerepel a Habsburg császárok címei között.

¹³ A Joinville család genealógiáját lásd: LUSSE, 1998, 47.

a Navarrai Királyságot is.¹⁴ A champagne-i grófok kereskedelmi és politikai aktivitása jelentős hatással volt a grófság lakosságának életére, ide értve a nemességet és a közrendűeket egyaránt. A keresztes háborúkban való tömeges részvétel lehetősége új perspektívákat nyitott előttük: Champagne grófjának vazallusai a megszülető keresztes államok irányításában is gyakran kaptak kulcsszerepet.¹⁵ Rendkívül nagy befolyású egyházi hatalmak voltak a területén: Reims püspöke, majd érseke a francia királyok koronázásának letéteményese, valamint további nagy hatalmú egyházi méltóságok, mint Langres püspöke, majd érseke, Châlons püspöke; az itt található apátságok pedig a kereszténység egészére kiterjedő szerzetesrendek (bencések, ciszterciek, majd pedig a kolduló rendek) hálózatának stabil elemei voltak.

A terület kivételes gazdagságának forrását a kitűnően megszervezett és garantált védelmet élvező vásárok biztosították, ahol az itáliai, németalföldi és észak-németországi kereskedők áruai is megjelentek. Olyan virágzó kereskedővárosok jöttek létre, mint Provins (13. századi lélekszáma mai lakosságának hatszorosa volt), Troyes, Lagny-sur-Marne, Bar-sur-Aube. Mindemellett a champagne-i grófok maguk is támogatták az olyan nagy kisugárzású apátságok létrejöttét és kibontakozását, mint a ciszterci Clairvaux, majd – követve az általános tendenciát és a francia királyok példáját – a kolduló rendek megtelepedésének is elősegítői lettek. A grófság három évszázadon át nemcsak a Francia Királyság, hanem az akkori keresztény világ egyik leghatalmasabb territoriális fejedelemsége volt, grófjai pedig a legbefolyásosabb fejedelmek közé tartoztak. Ez a nagyra nőtt hatalom azonban nemcsak vonzó és veszélyes, hanem „önveszélyes” is volt: a grófság kivételes stratégiai pozíciói, gazdagsága és politikai súlya miatt a mindenkori francia királyok igyekeztek minél nagyobb befolyást szerezni maguknak a területen (mindenekelőtt vazallusi függési viszonyok megerősítésével és házassági kapcsolatok révén), míg végül a hatalomkoncentráló francia királyi központnak IV. Fülöp idejében végérvényesen sikerül majd kiterjesztenie hatalmát Champagne grófságára is.¹⁶

¹⁴ Champagne grófság kialakulására, illetve középkori történetére vonatkozóan alapmunka: Henri d'ARBOIS DE JUBAINVILLE, *Histoire des ducs et comtes de Champagne depuis le VIe siècle jusqu'à la fin du XIe siècle*, I–VIII, Paris, 1859–1869; LAVISSE–LUCHAIRE, 1911, 1–19, 83–94; FAVIER, 1984, 131–136, 177–190; CSERNUS Sándor, *Franciaország, in Európa és Magyarország Szent István korában*, szerk. KRISTÓ Gyula és MAKK Ferenc, Szeged, 2000, 101–124.

¹⁵ Ezt jól mutatják a keresztes hadjáratok történetét feldolgozó olyan, magyar nyelven is hozzáférhető francia krónikák, mint Geoffroy de Villehardouin, „Champagne marsallja” (VILLEHARDOUIN, 1985) és Robert de Clari krónikája (CLARI, 2013), és erről tanúskodik Jean de Joinville e kötetben olvasható műve is.

¹⁶ A grófság eredete a 6. századig nyúlik vissza, a Champagne grófja címet azonban elsőként Troyes grófja, I. Hugues de Champagne (1074–1126) viselte (1102–1125). A gróf-

Azt a bárói dinasztiát, mely majd de Joinville-nek fogja nevezni magát, és amely rövidesen Champagne grófságának egyik meghatározó főúri családja lesz, a rendelkezésre álló adatok szerint Étienne de Vaux¹⁷ (1000 k.–1060), Joigny grófja alapította meg azzal, hogy az 1020-as években megkezdte a várdombon Joinville várkastélyának építését. Erre azért volt szükség, mert Étienne, aki IV. Engelbert de Brienne gróf testvérét vette nőül, megkapta Montier-en-Der apátságának világi bírói-védelmezői (*avoué*)¹⁸ jogát. Ennek keretében Joinville urainak több generációja igyekezett megnövelni hatalmát és birtokait az egyházi tulajdonú területek rovására, s került késhegyig (pontosabban nemegyszer *kiátkozásig*) menő konfliktusba – beleértve magát Jean de Joinville-t is – mindenekeelőtt Montier-en-Der és Saint-Urbain apátságával.¹⁹ Étienne várkastélya a kiindulópontja a későbbi építkezéseknek és a család hatalma megalapozásának. Emellett, mint láttuk, a de Brienne családnak, az egyik legelőkelőbb champagne-i grófi dinasztiának, kezdetől fogva fontos szerep jutott a Joinville-ek kiemelkedésében.

Étienne utódai ott folytatták, ahol ő abbahagyta: fia, I. Geoffroy (†1080) követi az apjához hasonló házassági politikát (amennyiben a társadalmi hierarchiában

ság a királyi hatalmat koncentrálnak IV. (Szép) Fülöpnek Champagne örökösnejével, Jeanne-nal (1274–1305. április 2.) kötött házassága révén, az asszony halálakor vált végleg a királyi domínium részévé.

¹⁷ Étienne de Vaux származására vonatkozóan az adatok bizonytalanok, ő maga viszont már szerepel Albericus Trium Fontium *Chronicon* c. művében. Idézi: LUSSE, 1998, 8.

¹⁸ Az *avoué* (*advocatus*) intézménye sajátos világi hatalmi pozíció. A kiindulópont az a gyakorlat, hogy az uralkodók az apátságok számára immunitást biztosítanak, vagyis birtokaikat kivonják a földesúri-grófi joghatóság alól. Ez az immunitás lehetővé teszi, hogy a király jogi, pénzügyi és katonai hatalmát az adott területen belül az apát gyakorolja. Ugyanakkor viszont maradnak olyan „világi” tevékenységek (pl. a katonai feladatok), amelyek nem tartozhatnak az apátok hatalma alá. E feladatok ellátásával a király, illetve az egyház képviselője egy *advocatus*-t bíz meg, aki többnyire a helyi arisztokrácia tagjai közül kerül ki. A 11. század elejétől azonban változik a kapcsolat tartalma: a királyi hatalomnak nincs elég ereje az apátságok védelmének biztosítására, így a világi *advocatus* hatalmaskodó *protektorként* kezd eljárni, és igyekszik minél többet megszerezni magának a védelmére bízott területekből, illetve bizonyos „rossz szokásokat” honosítva meg, járadékokat követel magának (pl. munka- és terményjáradékot, beszállásolási jogot). Előfordul az is, hogy az *advocatus* elbirtokolja az egyház földjeit, pl. hogy várkastélyt építtessen rajta magának – mint ahogy ezt nagy valószínűséggel Étienne is tette Joinville esetében. LUSSE, 1998, 8–9.

¹⁹ Étienne (akinek Stephanus de *Novo Castello* neve egyaránt utalhat a család neuchâтели eredetére vagy arra, hogy új kastélyt építtetett) nagy energiával és egyháza jogait semmibe véve, viszonylag gyorsan vitte végbe az első kastély megépítését, így ő az első, aki viselheti a Joinville ura címet, s egyben az első (de nem az utolsó) Joinville, akit eljárásért egyházi átokkal sújtottak.

nála magasabban álló családból választ feleséget), s hozzá hasonló módon (vagyis saját érdekei szerint) értelmezi egyházzvédő tevékenységét is (aminek eredménye az újabb kiátkozással való fenyegetés lett). Közben pedig Joinville ura mind közelebb kerül a champagne-i grófok udvarához.²⁰ Hasonló a helyzet fia, II. Geoffroy (†1096 körül, egyenes ági örökös nélkül) idején is, aki megszilárdítja helyét a champagne-i grófok környezetében. Utóda öccse, Roger (†1128) lesz, a család felemelkedése az ő időszakában is tovább folytatódik, amiről három fia, Geoffroy, Gui és Robert is gondoskodik.

Joinville urai a 12. század közepétől bekapcsolódnak a keresztes hadjáratoknak a Francia Királyság területén mind nagyobb tömegeket magával ragadó mozgásába: ezzel megkezdődik Joinville urainak dicsőséges szentföldi története is, melyben fontos szerepet játszanak (s ezt maguk is kiemelendőnek tartják) egyházi alapításaik és az egyházaknak nyújtott támogatásaik.²¹ Természetes cselekedet ez abban a helyzetben, amikor a Szentföldre induló zarándok úgy érzik, hogy egyházától és hitétől a lehető legnagyobb támogatást kell kapnia.²² (Joinville következő négy ura közül ketten örökre a Szentföldön maradtak, ketten pedig a clairvaux-i apátságban találtak nyughelyet.) A család első keresztes vitéze III. Geoffroy de Joinville (†1188), aki részt vesz a II. keresztes hadjáratban, és elkíséri urát, a leendő I. (Bőkezű) Henri de Champagne grófot a Szentföldre (1147–1149) – tehát urával együtt nagy valószínűséggel átutazott Magyarországon is. Geoffroy az első, akit Champagne *sénéchal*jaként említenek. Szerepe a grófi udvarban egyre nagyobb, amit megerősít a bárói társadalmi ranglétrán való további emelkedést garantáló házassága a Brienne család egyik tagjá-

²⁰ Mindezek mellett ő alapítja a Molesme apátságához tartozó Vaucouleurs-ben lévő perjelséget (ahol a champagne-i gróf hűbéreseként Joinville ura várkastéllyal rendelkezett), amire ugyancsak találunk utalásokat Joinville művében.

²¹ Erre vonatkozóan több dokumentum mellett ránk maradt egy sírfelirat szövege (maga a sírkő megsemmisült), melyet a krónikás Jean de Joinville íratott rá III. Geoffroy clairvaux-i síremlékére 1311-ben, s melyben négy ősenek (III. Geoffroy, IV. Geoffroy, V. Geoffroy és Simon de Joinville) állít emléket. Ez a gesztus és ennek a sajátos dokumentumnak a megalakítása is jól mutatja Jean de Joinville kötődését családjához, s azt, hogy milyen fontosnak tartotta a család dicsőséges történetének hangsúlyozását és megörökítését. A szöveget 18. századi lejegyzésből ismerjük. WAILLY, 1868, 544–547; LUSSE, 1998, 12–13.

²² Így pl. III. Geoffroy nevéhez kötődik több egyházi alapítás, melyekre Joinville is utal a szövegben: egy Molesme filiáléjaként működő női perjelség (Val d’Osne, 1140/46), Jovilliers premontrei apátsága (1141), Écurey ciszterci apátsága (1144/47), a Szent Lőrinc káptalani templom a várkastély területén (1147/51) vagy a feltehetően ugyanebben az időszakban Mathons-ban létrehozott perjelség. Emellett jelentős adományokat tett más egyházak számára is. Mindez a keresztes hadjáratra való felkészülés egyik fontos eleme, mondhatni: a rituálé része.

val.²³ Fivére, Gui jelentős egyházi pozíciót szerez (ráadásul Reims érsekének jelöltjével szemben): Châlons püspöke lesz, amivel ugyancsak hozzájárul a család befolyásának növeléséhez.

Utóda, IV. Geoffroy (a családban elsőszülöttként ez a név immár hagyomány) ugyancsak előkelő házasságot köt, mivel Dampierre gróf leányát veszi nőül, s kapcsolatban marad Broyes grófjaival is, akiknek hatása a Joinville család címerében is fölfedezhető.²⁴ Nyolc gyermeke közül többen kerülnek fontos pozíciókba, egyik fia (André) templomos lovag, egy másik, Guillaume, Reims érseke lesz. Az újabb (III.) keresztes hadjárat, mely a muzulmánok (Szaladin) komoly sikereire válaszként szerveződött meg, ismét mozgásba lendítette Champagne grófját (II. Thibaud), nemesurait és csapataikat, s ebből nem maradt ki a Joinville család sem. Geoffroy fiával és későbbi örökösével együtt (s talán még nagybátyja, Châlons püspöke kíséretében) indult a hadjáratra 1189-ben, s erről megint csak az indulása előtt a különböző egyházak számára tett adományok tanúskodnak. IV. Geoffroy Akkonban hal meg 1190-ben.²⁵ Fia, V. Geoffroy folytatja apja politikáját, bizonyos rendszerességgel adományokat tesz a vele kapcsolatban lévő egyházaknak (így Clairvaux-nak, ahol nagyapja sírja található), de a velük szembeni hatalmaskodás sem áll távol tőle (meg is kell majd térítenie a châloni katedrálisban általa okozott károkat). Geoffroy nagyapjához s valószínűleg apjához hasonlóan birtokolta a Champagne *sénéchal*ja méltóságát, mely ekkor – úgy tűnik, hogy már a szokás alapján, de még a gróf *egyedi* döntése értelmében – a Joinville családon belül öröklődik.²⁶

Amikor III. Ince pápa 1197-ben új lendületet kívánt adni a keresztes mozgalomnak, és meghirdette a később majd Velence eszközeként keresztények (Zára

²³ Félicité de Brienne-nel (†1178), az őseiket a Capeting-dinasztiáig visszavezető Simon de Broyes (1090–1137/40) özvegyével. A Brienne család Champagne egyik legjelentősebb grófi famíliája, mely a Szentföldön is nagy szerepet játszik (Jean de Brienne Jeruzsálem királya és Konstantinápoly latin császára lesz).

²⁴ III. Geoffroy és Félicité gyermekei, illetve Simon de Broyes fiai féltestvérek; a két család szoros kapcsolatban marad egymással. III. Hugues de Broyes (1125–1199) ugyancsak részt vesz a II. keresztes háborúban (tehát minden bizonnyal ő is jár Magyarországon). Valószínűleg ekkor kerül Joinville urainak címerébe a Broyes család címerében látható arany tiloló (*broie* 'kendertiloló', 'szecskavágó'), mely a keménységet és szívósságot is szimbolizálja. (A Joinville-ek címere ekkortól azúr alapon három pár ezüst kapoccsal összekötött arany tilolókés.) IV. Geoffroy házassága újabb emelkedést jelent a bárói hierarchiában: neje, Helvis az ősi nemességgel rendelkező I. Gui de Dampierre(-sur-Aube) gróf leánya.

²⁵ Augusztus; sebesülés vagy járvány áldozata. Halálos ágyán „végrendeletileg kibékül” Montier-en-Der és Saint-Urbain apátságaival, és további kegyes adományokat tesz.

²⁶ LUSSE, 1998, 16. A *sénéchal* ('udvarnagy') az egyik legfontosabb udvari méltóság, adminisztratív és katonai feladatokkal. (Mivel a kifejezés több jelentésű, és koronként

és Konstantinápoly) ellen forduló IV. kereszties hadjáratot, melynek vezérévé – a Champagne-i-dinasztia tekintélyének betetőzéseként – Thibaud grófot tették meg, Geoffroy de Joinville immár a második kereszties hadjáratára készülhetett. Geoffroy kezdettől fogva részt vett az előkészítő munkában, Thibaud gróf váratlan halála után pedig tagja lett annak a delegációnak, mely Eudes burgundi herceget, majd Thiébaud-t, Bar grófját igyekezett – sikertelenül – meggyőzni, hogy vállalja el a keresztiesek vezetését. Champagne marsallja, Geoffroy de Villehardouin (aki a keresztiesek velencei tárgyalásain is kulcsszerepet játszott, majd pedig elérte, hogy Montferrati Bonifác vegye át a keresztiesek vezetését), három alkalommal szól Geoffroy de Joinville-ről. Említi a keresztet felvevő champagne-i urak között, a burgundi és a bari herceghez menesztett követség kapcsán és a Szentföldre – talán meggyőződésből és a családi hagyományok, valamint az indulókkal való közeli kapcsolatok okán is – közvetlenül (Dél-Itálián keresztül) utazó francia kontingens tagjaként.²⁷ Vele együtt említi öccsét, Robert de Saillyt is. Mindketten a Szentföldön hálnak meg, Robert valószínűleg 1202 végén vagy 1203 elején, Geoffroy pedig Krak várában (Krak des Chevaliers), 1204 előtt.²⁸ Itt találta meg szentföldi tartózkodása idején a család új címerpajzsát unokaöccse, Jean de Joinville.²⁹ Eszerint a Joinville-ek korábbi lotaringiai címerpajzsa módosult, amennyiben V. Geoffroy vitézségének elismeréseként Oroszlánszívű Richárd megosztotta vele a címerét: innen lenne a Joinville-ek címerének felső részében található, ezüst alapon ábrázolt, ágaskodó vörös oroslán. Más elképzelések szerint Geoffroy de Joinville nem a Szentföldön vitézkedett Richárd király seregében, hanem azt követően, később állhatott a francia és az angol király Champagne grófságát is érintő konfliktusában – igaz, rövid időre – a Richárd támogatását élvező II. Henri de Champagne oldalán, a II. Fülöp által támogatott

területenként némileg mást takar, a tanulmány és a fordítás szövegében megtartottuk a pontosabb és kifejezőbb francia változatot.) Champagne első ismert *sénéchal*ja III. Geoffroy de Joinville.

²⁷ Villehardouin a champagne-i keresztiesek között Troyes püspöke, Garnier, valamint Gautier de Brienne gróf után harmadikként említi (VILLEHARDOUIN, 1985, 5. §; lásd még 33. és 38–39. §). Villehardouin kissé összekeveri a kronológiát: természetesen előbb volt a két sikertelen felkérési kísérlet, és csak ezt követően indult útnak a Szentföldre közvetlenül utazó francia egység (tagjai közt olyan jeles urakkal, mint Érard de Brienne, Gautier de Montbéliard, Eustache de Conflans, Renaud de Dampierre, Villain de Nully, Henri d'Arzillières, Robert de Sailly/Joinville).

²⁸ A harmadik fivér, Simon 1203-tól viseli a de Sailly, 1204-től pedig a de Joinville nevet.

²⁹ Ugyancsak a clairvaux-i sírfelirat tanúskodik arról, hogy Jean de Joinville V. Geoffroy címerpajzsát hazahozta a Szentföldről, és a várkastélyban lévő Szent Lőrinc-templomban helyezte el, „hogy ott imádkozzanak érte” (*pour ce que on proit pour lui*). A címerpajzs V. Károly császár 1544-es hadjárata alkalmával tűnt el. LUSSE, 1998, 17.

Navarrai Blanka ellenében.³⁰ V. Geoffroy, aki ezt követően is megőrizte befolyását (több dokumentumban is viseli a *sénéchal* címet), örökös nélkül halt meg, s nincs adat arról sem, hogy megházasodott volna.

Joinville urainak további fölemelkedésében jelentős szerep jutott Simon de Joinville-nek, Jean de Joinville apjának. Az ő szerepe – minthogy fia történeti munkájában is van rá közvetett vagy közvetlen utalás, továbbá egyes részek akkor érthetőek meg mélyebben, ha az apa törekvéseinek hátterét ismerjük – a többi Joinville-énél lényegesebb, ezért kissé részletesebben mutatjuk be. Robert de Sully, majd Geoffroy halálát követően, mivel a harmadik fiútestvér, Guillaume egyházi karriert követ (Reims érseke lesz), a címet és a hozzá tartozó birtokot a negyedik fivér, Simon örökölte (1204), aki tovább folytatta a Joinville-ek hatalmának konszolidálását: Simon legfontosabb és rendkívüli következetességgel végigvitt célja az volt, hogy a Champagne *sénéchal*ja címet a családon belül – a birtokhoz hasonlóan – *automatikusan öröklődővé* tegye. Mindent ennek a célnak rendelt alá. Negyedik fiúgyermekből örökössé lépven elő, akként is kellett viselkednie: első felesége, Ermengard nem Champagne-ból, hanem Lotaringia területről származott, és a vele kötött házasság jelentős birtoktesteket csatolt Simon birtokaihoz (Vaucouleurs, Montiers-sur-Saulx), melyek egy része tehát nemcsak Champagne grófságán, hanem a Francia Királyságon is kívül esett. Simon – mint Bar grófjának (II. Henrinek) közvetlen vazallusa – ebben az időszakban belekeveredett a különböző határ menti, lotaringiai konfliktusokba, és azokban aktív szerepet játszott. Első feleségétől három gyermeke született: Geoffroy, Isabelle és Béatrix.³¹ Ermengard halálát követően Simon igen előkelő házasságot kötött (1224): felesége, Béatrix d’Auxonne, I. Étienne-nek, Burgundia és Auxonne

³⁰ Talán ez is a magyarázata, hogy Joinville művében többször és nagy tisztelettel beszél a *rois Richars d’Aingleterre* vitézségéről, öccse (Geoffroy, Vaucouleurs ura, a későbbi Geoffroy of Geneville) pedig az angol királyok szolgálatába szegődik. Erre vonatkozóan nincs további adat. Kronológiai információk alapján viszont problémás az a változat, mely szerint a címermegosztásra a Szentföldön került volna sor, mivel úgy tűnik, Geoffroy és Richárd nem egy időben voltak ott. Ez esetben logikusabb lehet az a hipotézis, hogy az angol királyi címerre utaló motívum Geoffroynak az angol királlyal Champagne ügyeiben való együttműködése következtében került a Joinville-ek címerébe. II. Henrik Richárd támogatásával lesz jeruzsálemi király. LUSSE, 1998, 17–18. Ugyanakkor gyengíti ezt az érvelést, hogy Jean de Joinville-nek az „új címerpajzsot” a Szentföldről kellett hazahoznia, hiszen erre az egyetlen magyarázat az lehet, hogy Champagne-ban nem volt ismert. Ha pedig otthoni szolgálataiért kapta, ezt nehéz elképzelni.

³¹ Geoffroy, az elsőszülötteknek kijáró név és a Joinville-birtokok örököse, még apja életében, utód nélkül halt meg (1233. május 1. e.).

grófjának, valamint Béatrixnak, Chalon grófnőjének a leánya volt.³² Ebből a házasságból három fiú és két leánygyermek született, nevük megválasztása – a korábbi hagyományoknak megfelelően – a rokoni-kapcsolati háló³³ megerősítését szolgálta és szimbolizálta.

Simon de Joinville-nek nem volt könnyű elérnie legfontosabb célját, a *sénéchal* méltóság örökletessé tételét. A grófság régensnője, Navarrai Blanka feltételekkel ugyan, de ígéretet tesz arra, hogy fia (IV. Thibaud) nagykorúvá válásakor majd visszatérnek a kérdésre, ám a grófnő (nem is teljesen alaptalanul) nem bízott Simonban, ezért – *sénéchal*ja hűségét garantálendő – biztosítékokat követelt³⁴ tőle. A bizalmatlanság indokolt volt: az első champagne-i örökösödési háború során (1216–1218) Simon átáll Érard de Brienne oldalára, ahonnan csak az tántorítja el, hogy a Navarrai Blanka oldalán álló koalíció több győzelmet arat. Ennek hatására Simon fegyverszünetet köt, és hűségesküt tesz a régensnőnek. Az Érard de Brienne és Navarrai Blanka/IV. Thibaud közötti konfliktusra Jean de Joinville is kitér a krónikájában.³⁵ A békeszerződésben Simon (aki kijelenti, hogy azért szállt szembe a régensnővel, mert az nem ismerte el örökjogát a *sénéchal* méltóságra) céljának elérése érdekében kemény feltételeket vállal: harcolnia kell Érard de Brienne ellen, Joinville várát öccse, Langres püspöke kezére adja, azzal, hogy a várát hűtlenség esetén át kell adni a grófnőnek, s ez esetben örökre elveszti jogát a *sénéchal* méltóságra is. Továbbá (ami ebben a korban igen gyakori) Simon ígéretet tesz³⁶ arra, hogy keresztesnek áll: e téren pedig – mint láthattuk – immár komoly családi hagyományokra támaszkodhat. (Simon úr az Érard de Brienne elleni harcban ezután sem buzgólkodik, de *sénéchalként* jól szolgálja a champagne-i grófi család érdekeit, és többi vállalt kötelezettségét is teljesíti.)

³² Béatrixnak ez a második házassága, első férjétől, Aimon de Faucigny-tól elvált. Simont ez a házasság Burgundia grófjaival és Chalon grófjaival hozza szoros rokoni kapcsolatba, ami a további felemelkedés szempontjából fontos körülmény: a Joinville-ek rokoni-kapcsolati hálója tehát egyre szélesebb, egyre erősebb és sűrűbb.

³³ A második házasságából született legidősebb fiú Jean de Chalon grófnak (Béatrix bátyjának) keresztnévét, öccse pedig a családban szokásos Geoffroy nevet kapja, melyet ekkor még apja első házasságából (1209) származó bátyja-féltestvére is visel. A harmadik fiú, Simon az apja nevét és Mornay uradalmát kapja, a legifjabb, Guillaume pedig egyházi pályára lép, mint nagybátyja, Langres püspöke, majd Reims érseke; Guillaume ez utóbbinak a nevét (és hivatását) öröklí (Besançon dékánja lesz). A lányok közül Helvis apai nagyanyjának nevét öröklí, Marie-t pedig, nyilván utalással apja nevére, Simonette-nek is hívták.

³⁴ Többek között pl. Simont bátyja, Guillaume, akkor még Langres püspöke, megfenyegeti, hogy kiátkozza és birtokait *interdictum* alá veszi, ha a *sénéchal* nem teljesíti a régensnő és fia, Thibaud gróf iránti kötelezettségeit.

³⁵ Lásd JOINVILLE, 78 és az ahhoz tartozó 101. jegyzet.

³⁶ A megállapodásra 1218. június 1-jén került sor. LUSSE, 1998, 21.

Simon de Joinville, paradox módon, akkor lép nagyot áhított céljának elérése irányába, amikor egy katonai összecsapást követően a vesztes oldalon áll: Navarrai Blanka régensnő elismeri örökjogát a *sénéchal*i méltóságra, melyet a nagykorúvá lett IV. Thibaud előbb részben felülbírál, majd végérvényesen elfogad.³⁷ Ennek időpontja – 1226. július 18. – a Joinville család kiemelkedésének újabb fontos dátuma. Simon de Joinville tehát elérte, amit annyira akart, s amire utódai is oly büszkék lesznek. Talán ennek egyik fontos – és eléggé egyértelmű – jele, hogy Szent Lajosról írott művében Jean de Joinville a királlyal végig *sénéchal*nak szólítja magát. (Ha pedig ez a *valóságban* is így történt, annak nem nagyon lehet más magyarázata, mint hogy az uralkodó elfogadta, hogy a Joinville urának *legkedvesebb* megszólítást használja.)³⁸ A másik erre utaló dokumentum III. Geofroy clairvaux-i sírkövének Joinville által készíttetett felirata.³⁹

A keresztes hadjáratokban való részvétel ebben az időszakban (különösen Franciaországban) szinte megkerülhetetlen és többnyire önként vállalt kötelesség, a lovagi életforma természetes velejárója. Mindez persze nem jelenti azt, hogy időnként ne kellett volna a fogadalmat tevő lovagot fogadalmára emlékeztetni, esetleg emlékezetét felfrissíteni és a keresztes hadjáratba indulásban nagyobb serénységre ösztökélni. Ennek egyik módja volt a fogadalom megújításának kikövetelése, a másik a fogadalom teljesítésére vonatkozó egyházi (nem ritkán pápai) felszólítás, sőt annak nyomatékos változata, ami azt is jelenthette, hogy a fogadalom teljesítéséig egyházi átokkal sújtják a késlekedőt. Simon úr esetében – aki e téren koránt sincs egyedül⁴⁰ – mindhárom változatra sor

³⁷ Thibaud gróf még 1224-ben módosít anyja és Simon megállapodásán, a *sénéchal*i méltóság ügyét összekötve a nekik teendő kizárólagos hűségesküvel (*homagium ligitum*), tekintettel azonban arra, hogy Thibaud csak immel-ámmal vett részt a katarok elleni harcokban, VIII. Lajos a Brienne-ek trónigényének elfogadását kezdi mérlegelni, ezért aztán a champagne-i gróf hirtelen fontosnak látta az ilyen helyzetekben többnyire bizonytalanává váló Simon *sénéchal* hűségének bebiztosítását.

³⁸ A Franciaország *sénéchal*ja méltóságát (minthogy a *sénéchal* kezében a 11–12. század folyamán kezdett túlzott, már-már a meroving idők *majordomusi* befolyását idéző hatalom koncentrálni) II. Fülöp Ágost megszüntette (1191), a nagy területiális fejedelemségeknek azonban – így Champagne-nak is – voltak *sénéchal*jaik. Más területek *sénéchal*jairól azonban (legalábbis e minőségükben) Joinville művében nem esik szó.

³⁹ Lásd erről a 21. jegyzetet.

⁴⁰ Így pl. II. Frigyes a vele súlyos konfliktusban lévő pápák ezért sújtják egyházi átokkal: előbb IX. Gergely – aki az aacheni koronázáskor tett vállalását kéri számon tőle – 1227-ben, majd IV. Ince, aki – immár más összefüggésben – a császárt kiátkozza, és az ellene harcolókat *keresztseknek* tekinti (1245, lyoni zsinat). Az egyház részéről a keresztes fogadalomra való biztatás és a teljesítés megkövetelése mögött gyakran az a hátsó gondolat húzódik meg, hogy ezáltal (legalábbis átmeneti időre) távol tarthatják az érintettet a hazai ügyektől.

került.⁴¹ Emellett elődeihez (és kortársaihoz) hasonlóan Simon de Joinville részt vesz az albigensek elleni keresztes hadjáratban, ahova urát, IV. Thibaud grófot kíséri el (1209–1210), és ahonnan valószínűleg Simon de Montfort-nak a hadjárat vezetőjévé történő kinevezését (1209 augusztusa) követően nem sokkal, a gróffal és több más „északi úrral” együtt visszatér Champagne területére. Teljesíti azonban szentföldi keresztes fogadalmát is, melynek tiszteletben tartására a Navarrai Blanka pártján álló pápa azért is figyelmezteti (1216), hogy távol tartsa a champagne-i örökösödési küzdelmekről.⁴² Az első champagne-i örökösödési háború egy részében⁴³ azonban – mint láttuk – Simon maga is részt vesz. Egyébként éppen a grófságon belüli, illetve közvetlen környezetében zajló konfliktus a magyarázata annak, hogy az V. keresztes hadjáratban – a Jean de Brienne-nel lévő kisebb kontingens mellett – a szokásosnál jóval kisebb volt a Champagne-ból származó résztvevők aránya.

Simon de Joinville a keresztes hadjáratokba indulása előtt (ahogy ezt már korábban is láttuk) a hozzá tartozó, illetve a vele kivételes kapcsolatban álló egyházaknak kegyes adományokat tett (a főbb kedvezményezettek: Saint-Laurent, Écurey, Mathon, Clairvaux, Saint-Urbain, La Crête). Valószínűleg ő is ahhoz hasonló rituálét követett, mint amelyet fia, Jean de Joinville oly szemléletesen ír le a saját, Szentföldre való indulása előtt.⁴⁴ A keresztes hadjáratra készülő lovagok többnyire súlyos költségekbe verték magukat; nem történt máshogy Simon úr esetében sem, akinek tetemes adósságai keletkeztek. Simon de Joinville-nek a keresztes hadjáratban való részvétele viszont rövid volt, de sikeres: a sereg jó részénél később érkezett, és korábban távozott. Részt vett Damietta ostromában és elfoglalásában (1219. november 5.), és minden bizonnyal a pápai legátussal

⁴¹ Első keresztes fogadalma minden bizonnyal az V. keresztes hadjáratra vonatkozott, melyet III. Honorius pápa 1213-ban hirdetett meg, majd 1215-ben megerősített, s amely 1217-ben indult meg a Szentföld irányába. Simon urat a pápa 1216-ban figyelmezteti fogadalma megtartására, majd 1218-ban Navarrai Blanka régensnővel kötött, már említett megállapodásának egyik pontja is a keresztes hadjáratban való részvétel kötelezettsége volt. S noha az egyházi átok azért sújtotta, mert a Châlons püspökségéhez tartozó egyházi területet pusztította, a pápa az interdiktum alól csak 1218 decemberében, közvetlenül a Szentföldre való indulása előtt oldozta föl.

⁴² LUSSE, 1998, 23.

⁴³ Az ún. első champagne-i örökösödési háború Érard de Brienne-t és Philippe de Champagne-t, II. Henri gróf kisebbik leányát állította szembe Navarrai Blanka régensnővel és IV. Thibaud gróffal (1216–1222), a második champagne-i örökösödési háborúban pedig Alix de Champagne ciprusi királynő (I. Hugó ciprusi király özvegye), II. Henri gróf idősebbik leánya követeli magának a grófságot (1231–1234). Tehát mindkét „trónkövetelő” IV. Thibaud unokanővére volt.

⁴⁴ JOINVILLE, 120, 122.

konfliktusba került Jean de Brienne csapataival együtt hagyta el a kereszteseket (1220. február), tehát nem került fogságba, mint sok társa, és nem vált áldozatává a terepet nem ismerő keresztetek Kairó elleni sikertelen támadásának és katasztrofális visszavonulásának.⁴⁵

Simon de Joinville, mint Champagne *sénéchal*ja, részt vett azokban a konfliktusokban, melyek IX. Lajos uralkodásának kezdetén, Kasztíliai Blanka régenssége idején zajlottak, s melyek során az angol király beavatkozásával a helyzet gyorsan nemzetközivé szélesedett. A gyermek király és az „idegen” királyné (Kasztíliai Blanka) régenssége ellen fellépő bárói csoportok szembenállása alaposan megosztotta az országot, miközben a főszereplők egy része ingadozott az egymással szemben álló pártok között. Közülük a legjelentősebb személyiség, II. Mathieu, Lotaringia hercege és Flandria grófja mellett, éppen IV. Thibaud, Champagne grófja (s majd Navarra királya) volt. Kezdetben a Lajos és Blanka királyné pártjával szemben álló bárói csoporthoz csatlakozott, majd – viszonylag hamar – áttért az ő pártjukra, s leghatalmasabb főúri támogatójuk lett. A lázongó bárók erre nem egyenesen uralkodójuknak támadnak, hanem az őket „eláruló” és támogatásával az uralkodó hatalmát konszolidáló Thibaud gróf ellen.⁴⁶ Ennek jegyében keresték meg 1229-ben a bárók (és Thibaud gróf Champagne-on belüli ellenfelei) Alix de Champagne „ciprusi királynőt”, és biztatták, hogy lépjen föl a grófságra vonatkozó igényeinek érvényesítése érdekében. Ezzel megnyílt a champagne-i örökösödési háború második szakasza, amely viszont egyben már a király elleni közvetett offenzívának is része volt.⁴⁷ A belháborút, mely a felek között váltakozó sikerrel folytatódott, s komoly pusztítással és veszteségekkel is járt, Kasztíliai Blanka ügyes politikával (és pápai támogatással) igyekezett átvészelni. A bárói lázadás eseményei viszont a gyermek királyból fokozatosan igazi uralkodót faragtak. A mintegy tizenöt esztendőn át tartó, harcokkal, fegyverszünetekkel és békekötésekkel tarkított küzdelem majd csak a Taillebourg-nál vívott

⁴⁵ Damietta ostromát és elfoglalását a Joinville-krónika is említi (JOINVILLE, 165). Pelagius pápai legátus megakadályozza Damietta elcserélését Jeruzsálemért, és a harc folytatására ösztökél, ami megsemmisítő vereséghez vezet. A VII. kereszties hadjárat idején az események egy részét Joinville elbeszélésében megismétlődni látjuk (a Nílus áradását leszámítva).

⁴⁶ IV. Thibaud (*Le Chansonnier 'a Dalnok'*) korának egyik legkitűnőbb költője, aki különösen nagy hódolattal (sőt a kortársak szerint annál is többel) viseltetik Kasztíliai Blanka királyné iránt, műsájának tekinti, és több költeményt ír hozzá. A bárói küzdelmekre lásd RICHARD, 1983, 17–50; LE GOFF, 1996, 74–131. Joinville krónikájában számos utalást találunk ezekre az eseményekre. JOINVILLE, 79–88.

⁴⁷ Joinville részletesen beszél Alix Champagne-ra vonatkozó jogairól. JOINVILLE, 78–79, 86–88.

csatát (1242. július 21.) követően jut nyugvópontra.⁴⁸ A konfliktusnak azonban 1230-ban volt egy olyan fejezete, melyben Simon *sénéchal* jelentős szerepet játszott. A fellázadt bárók megtámadták a champagne-i gróf birtokait, és komoly károkat okoztak. Thibaud még arra is rákényszerült, hogy felégesse saját városait, elkerülendő, hogy javaik az ellenség kezére jussanak. Eközben a Thibaud gróffal szövetséges urak (köztük Simon de Joinville és sógora, Jean de Chalon) Bar hercegének földjein pusztítottak (1229). A hadműveletek során veszélybe került a champagne-i „főváros”, Troyes is, melyet a lázadó bárók részéről északi és délkeleti irányból fenyegetett támadás (1230 augusztusa). Mivel Champagne grófjának csapatai Provins alatt súlyos vereséget szenvedtek tőlük, és a gróf támogatást keresve a királyi udvarba menekült, Troyes ki volt szolgáltatva a támadóknak. A város polgárai Joinville urához fordultak segítségért, aki egy bravúros hadművelettel megelőzte a támadókat, bevonult Troyes-ba, s ezzel megmentette a várost.⁴⁹ A királypártiak – nem kis mértékben a király bátor kiállása miatt, ami egyben jelentősen növelte is a tekintélyét – végül további harcok nélkül elérték, hogy a felkelők békét kössenek (1230 szeptembere).⁵⁰ Ezt követően pedig a király békebíráskodott – ami egész uralkodása során kedvelt foglalatossága volt, és ami az ő számára is további tekintélyt s esetenként konkrét hasznot is hozott. Így történt ez a Thibaud és Alix közötti örökösödési konfliktusban is, aminek eredményeképp mindhárom fél nyert valamit.⁵¹ Simon úrnak is gyarapodott a birtoka, mivel a felesége hozományaként kapott, Burgundia hercegéhez tartozó Marny birtokáért hűségesküt tehetett a burgundi hercegnek.⁵²

⁴⁸ JOINVILLE, **100–101**. A csatában – noha fiatal korára való tekintettel a küzdelemben nem vehet még részt –, igen élményszerű leírásából ítélhetően, minden valószínűség szerint jelen van Jean de Joinville is.

⁴⁹ Az összetűzés hevességéről és Troyes városának megmentéséről részletesen beszámol JOINVILLE, **79–85**. (A katonai akció egyébként bravúros teljesítmény volt, tekintve, hogy Troyes és Joinville között tetemes a távolság, légvonalban mintegy 80 km.)

⁵⁰ JOINVILLE, **85–86**. A király nem volt hajlandó megfogadni emberei tanácsát, hogy személyét ne tegye ki a veszélynek és ne vegyen részt a harcokban, mondván: „ha emberei ellen harcot vívnak, az nem lehet, hogy ő ne legyen velük.”

⁵¹ Alix lemondott a grófságra való igényéről, és ezért egyszeri 40 000 livre-et kapott, majd további évi 2000-re számíthatott. Thibaud ezzel teljesen legitim uralkodója lett Champagne grófságának, minthogy azonban az unokanővérenek megítélt összeget nem volt képes kifizetni, azt a király fizette ki helyette, ennek fejében viszont eladta neki grófi birodalmának néhány (a királyi hatalom számára is fontos) kulcsterületét: Chartres és Blois, valamint Sancerre grófságait és Châteaudun algrófságát.

⁵² A hűségeskük hierarchizálódása ekkorra már széleskörűen elterjedt jelenség. Jó példa a vazallusi rendszer és a territoriális fejedelmek és vazallusaik egymás közötti konfliktusainak bonyolultságára Simon de Joinville esete, akinek Champagne-on kívül is lettek

Joinville urainak történetében van még egy több generáción keresztül rendre visszatérő, fontos motívum. Joinville urainak viszonya ugyanis a velük kapcsolatban lévő egyházi intézményekkel időnként eléggé ambivalens volt. Láttuk, hogy a hagyományos rituálét, melyet a keresztes hadjáratba induló lovagok követtek, valamennyien végigcsinálták, beleértve Simon és Jean de Joinville-t is: a zarándoklatra indulván átvették zarándokbotjukat, és kegyes adományokat tettek. A Szentföldről való hazatérésüket követően, illetve végrendeleteikben is szerepelnek kedvezményezettként az egyházi intézmények. Simon és Jean esetében különösen a várban lévő családi egyház, a Szent Lőrinc-társaskáptalan volt kivételezett helyzetben. (Ebben a családi kápolnában állítat később Joinville egy Szent Lajos-oltárt is.) Jutott azonban az adományokból Clairvaux-nak is, mely később Simon úr nyughelye lett.⁵³ Mindez azonban korántsem jelentett idilli állapotokat, ugyanis igen sok dokumentum tanúskodik azokról a kisebb-nagyobb konfliktusokról, összetűzésekről, melyek a különböző egyházi intézmények és Joinville urai között „békeidőben” rendre kialakultak, s melyek némelyikének megoldásához arra is szükség volt, hogy a világi protektort az egyház *interdictum*mal fenyegetse meg. Úgy tűnik, hogy míg a keresztes háborúba való indulás *békét* teremtett a keresztes lovag és az egyházi intézmények között, addig a megszokott hétköznapihoz való visszatérés gyakran a megszokott *konfliktusok* kiújulását hozta. Joinville urainak esetében a legtöbb összetűzés – mondhatni: immár hagyományosan – Saint-Urbain és Montier-en-Der apátságaival alakult ki: olyan elhúzódó konfliktus ez, amelyet – mint látni fogjuk – Jean de Joinville is örökölt.

A SÉNÉCHAL: JEAN, SIRE DE JOINVILLE

A főúri dinasztia kétségtelenül legismertebb és legeredetibb (ha materiális tekintetben nem is a leggazdagabb) tagja, Champagne *sénéchal*ja, Jean de Joinville minden bizonnyal 1225. május 1-jén vagy az azt megelőző napokban született, és életének 93. esztendejében, 1317. december 24-én, Joinville-ben halt meg. Már kivételesen hosszú és mindvégig aktív élete, a Champagne grófságában és a francia

hűbérbirtokai (jelen esetben a Burgund Hercegség területén). Az érintettek az egyre bonyolódó vazallusi rendszerben módot próbáltak találni arra, hogy a hűségeskük ne kerüljenek konfliktusba egymással. (Ezt tették lehetővé a *homagium simplex* és a *homagium litum*, illetve a hűbéri esküknek azok a változatai, amelyek meghatározzák, hogy ki vagy kik *ellen nem* kötelesek harcolni, de időnként még azt is, hogy – a félreértések elkerülése érdekében és nyomatékosításképp – kiket *kell* azok közé érteni, akik elleni fellépésben hűbérurukat *támogatni kötelesek*.) Simon de Joinville köteles hűbérurát támogatni mindenki ellen (beleértve Jean de Chalont is), Champagne grófját *kivéve*.

⁵³ Simon de Joinville 1233. május 1-jén vagy kevéssel azelőtt halt meg. LUSSE, 1998, 26.

királyi udvarban betöltött szerepe is felhívhatná a figyelmet a *sénéchal* tevékenységére. Ő azonban Szent Lajosról szóló művével a történetírás és a világirodalom számára is rendkívüli jelentőségűt alkotott: létrehozta a középkori francia nyelvű történeti irodalom egyik legeredetibb és legkiemelkedőbb alkotását, az életrajz- és a memoáriróadalom egyik legkorábbi gyöngyszemét. Ami a mű szerzőjét illeti, az ő életére, gondolkodására, cselekedeteire vonatkozó legfontosabb forrásunk is egyértelműen az általa írott Szent Lajos-életrajz. Mindemellett Jean de Joinville-ről – főleg mint a Champagne-ban és a vele határos területeken (Lotaringia és Burgundia) zajló események szereplőjéről – számos további forrás áll a kutatók rendelkezésére: a levéltárak magánjogi, egyházi és gazdasági típusú dokumentumokat egyaránt őriznek vele kapcsolatban.⁵⁴

Jean de Joinville örökségének legjelentősebb része (a stabilizálódott és valamelyest megnövekedett birtokterület mellett) kétségtelenül a Simon által végre örökletesnek elismertetett Champagne *sénéchal*-ja méltóság, illetve hivatal volt, amelyet krónikásunk is rendkívüli fontosságúnak (s talán nem alaptalanul a család további felemelkedése zálogának) tekintett.⁵⁵ Mivel fivére, Geoffroy apjuk halálát nem érte meg, az apai örökség a másodszülött (még kiskorú) fiúra szállt. A régens szerepkör pedig Jean de Joinville anyjára, Béatrixra várt, aki fiának nagykorúságáig (a feudális jogrendszerben a birtokba lépés korhatára 14, a lovaggá ütésé pedig 16 év volt) viselte a Joinville úrnője, sőt – valószínűleg ritka jelenségként – a Champagne *sénéchale*-ja címet is. Ez azt jelzi, hogy a méltóság most már valóban örökletesnek tekinthető, bár meglehetősen kevésbé életszerű elképzelni, amint Béatrix asszony ellátja a *sénéchal* hivatalával járó feladatokat, betölti a *sénéchal* szerepét az udvari ceremóniákon, vagy a champagne-i gróf csapatainak élére áll.⁵⁶

Fia azonban már viszonylag korán a champagne-i gróf udvarába kerül (a gróf közben Navarra királya is lett, s Jean de Joinville ettől kezdve királyként beszél róla), s részt vesz számos jelentős eseményen.⁵⁷ Ott találjuk az Alphonse de Poitiers lovaggá ütéséhez kapcsolódó, Saumurben rendezett ünnepségen, majd Poitiers grófjaként való beiktatásán. Elképzelhető, hogy a király kíséretében (vagy

⁵⁴ Mintegy kétszázra teszik azoknak a dokumentumoknak a számát, melyek Jean de Joinville-hez köthetők. Ezeket megtalálhatjuk a Joinville-ről írott monográfiában. DELABORDE, 1894, *Catalogue*, 302–758; MONFRIN, 1995, XVII–XVIII; LUSSE, 1998, 26–28.

⁵⁵ A Champagne *sénéchal*-ja méltóság utolsó viselője Henri de Joinville (1327 k.–1365), Vaudémont grófja, akinek fiágon nem volt örököse.

⁵⁶ Jean de Joinville 1245-től használ saját pecsétet, és Béatrix ekkor veszi föl a Marnay úrnője nevet, mely a Joinville-ek harmadik legnagyobb birtoka. (A másodikikat, a Vaucouleurs ura címet már Jean öccse, Geoffroy viseli.)

⁵⁷ A champagne-i gróf udvarában már ekkor elláthatott bizonyos udvarnagyi feladatokat, melyek a *sénéchal* méltósággal együtt járnak.

annak közelében) maradt a két táborra szakadt nyugat-franciaországi bárók angol, illetve francia király által támogatott csoportjainak – valójában a két királynak – az összecsapását hozó események egy részének idején, s talán ott lehetett az uralkodó környezetében a királyi csapatok Taillebourg-nál aratott győzelmekor is.⁵⁸ Feltételezik, hogy ifjúkorában Compostelába⁵⁹ is elzarándokolhatott.

A család addigi történetéből egyenesen következett, hogy a keresztes háború, a szentföldi fegyveres zárandoklat eszméje áthatotta Jean de Joinville gondolkodását és tetteit is, hiszen három őse közül kettő a Szentföldön halt meg, apja pedig részt vett az V. keresztes hadjáratban. Természetes volt tehát, hogy Jean de Joinville is a nyomdokukba lépjen. Joinville ura 1248-ban csatlakozik a keresztes hadjáratához; mintegy ötvenfős kontingenssel indul útnak, s legalább nyolc lovag (köztük három zászlós lovag) közvetlenül az ő szolgálatában áll. A lovagok egy része azonosítható a hadjárat különböző eseményeit leíró szövegrészek segítségével. Ezekből arra következtethetünk, hogy valószínűleg egyikük sem élte túl a hadjáratot.⁶⁰ Elbeszéléséből azt is láthatjuk, hogy a személyi kötelékek nemcsak általában véve voltak fontosak ebben az időszakban, hanem még fontosabbá válnak, amikor hazájuktól távol kell helytállni, s különös jelentőségük van Joinville számára, aki a Champagne grófságából valók iránt a Szentföldön is megkülönböztetett figyelmet tanúsít.⁶¹

Jean de Joinville saját élettörténetét tehát legjobban és legérdekesebben Szent Lajosról írott műve mutatja be, melynek valójában két főszereplője van: a *másik* főszereplő a szerző maga.⁶² Mivel élettörténete szorosan összefonódik ura

⁵⁸ Az események egy részéről szemtanúként szól, másik részénél pedig arra hivatkozik, hogy mások elbeszélése alapján írja le a történeteket. JOINVILLE, **93–105**.

⁵⁹ Erre abból következtetnek, hogy a szövegben több alkalommal is utal Szent Jakabra: Manszúránál őt hívja segítségül, máskor egy esemény időpontját úgy adja meg, hogy ez „Szent Jakab napján, *akinek én is zárandoka voltam*”, történt. JOINVILLE, **225** és **438**.

⁶⁰ JOINVILLE, **203, 222, 223, 224, 297** és jegyzetek. LUSSE, 1998, 29.

⁶¹ Champagne szerepére Joinville történetében lásd Danielle QUÉRUEL, «*Nous, de Champagne...*», in QUÉRUEL, 1998, 49–72.

⁶² Saját szerepének kiemelése – s ez is újdonság a korabeli történeti irodalomban – nem áll távol Joinville urától. Ennek köszönhetjük, hogy nemcsak a szövegben van folyamatosan jelen, de nemegyszer különböző ábrázolásokon is megjelenik. A 14. századi (ún. „brüsszeli”) kézirat első oldalán térdelve látjuk (hagyományos jelenet, amint művét átadja X. Lajosnak), majd ugyanott a Damietta elfoglalását ábrázoló miniatúrán, ahol címere alapján azonosítható. Egy 16. századi rajz azt ábrázolja, amint az ifjú Joinville zárandokruhában elindul a keresztes hadjáratra. Későbbi, reneszánsz síremléke (melyet Payette dékán vázlatos rajzáról ismerünk) fekvő alakját teljes lovagi fegyverzetben, de arcát szabadon hagyva mutatja (1632). Ezek alapján később számos, az életút fontosabb állomásait is visszaidéző, gyakran idealizált változat készült, mint pl. a Versailles-ban, a Keresztes háborúk galériájában látható festmény

történetével, 1270-ig életének maga a jelen kötetben olvasható krónika a legjobb forrása.⁶³ A királlyal való kapcsolatokat illetően a legrészletesebb beszámolók természetesen abból az időszakból vannak, amikortól Joinville IX. Lajos közvetlen környezetébe került, illetve egyik legbefolyásosabb tanácsadója – mondhatni: barátja – lett. Itt három fő egységet lehet megkülönböztetni: az első rész Lajos király hatalma kiépítésének időszaka, melyből Joinville több történetet és epizódot idéz föl a király sorsfordító és a keresztes fogadalomig elvezető, 1244. decemberi betegségéig. A második rész már a közvetlen közös élményanyagra támaszkodik: a hadjáratban való részvétel elhatározásától Joinville Szentföldről való hazatéréséig hat esztendő telik el. A király és a *sénéchal* sokat beszélgetnek: ez az időszak Joinville és Szent Lajos kapcsolatának olyan intenzív korszaka, melynek során sok a közös élmény és igen sok a tanulság. Számos általános, érdekes és színes információ kerül az író birtokába, melyeket bőven föl is használ majd az életrajz írásakor. A harmadik periódus a hadjáratból való visszatérés és az otthoni újbóli beilleszkedés időszaka, amikor a királlyal való addigi szoros, szinte napi kapcsolat megszűnik, de – mint számos további epizód mutatja – a kölcsönös barátság és az érdeklődés megmarad. Erről az időszakról Joinville saját bevallása szerint is jóval kevesebbet ír, és a végén haraggal szól azokról, akik a királyt nem akadályozták meg abban, hogy újabb keresztes hadjáratra vállalkozzon.⁶⁴

Lajos király és Jean de Joinville útjai Beaucaire-nél átmeneti időre elválnak egymástól: a király Párizs felé indul, Joinville pedig a Dauphiné területén élő ro-

vagy a szülővárosának központjában álló bronzszobor és talapzatának domborművei (Joseph-Stanislas Lescornel, 1861). Megjelenik (és erősen hasonlít a Payette-féle rajzra) a Szent József övét őrző ereklyetartó (19. század eleje) egyik figurájaként is. Az ábrázolások tanúsága szerint Joinville az átlagosnál valamivel magasabb termetű, vállig érő szőke hajat viselő, erős testalkatú ember lehetett. Noha a leghitelesebbnek a „brüsszeli” kézirat címdalán lévő ábrázolást tekintik (DELABORDE, 1894, 163), véleményem szerint annak részletességével és pontosságával vetekszik (de hasonlít is rá) a blécourt-i üvegablaké (lásd JOINVILLE, 651 és a hozzá tartozó 566. jegyzet), mely ráadásul igazolhatóan kortárs, Joinville életében készült alkotás, még ha ebben az időszakban igazi portrékról nemigen beszélhetünk is.

⁶³ A szöveg fordításához, illetve magyar kiadásához készített részletes jegyzetek mentesítenek minket attól, hogy a szövegben foglalt eseményeket, illetve történeteket itt reprodukáljuk.

⁶⁴ Így pl. leírja azt is, hogy a király közvetlenül Tuniszba indulása előtt már rendkívül gyenge volt, s ilyen állapotban nem lett volna szabad vállalkoznia az útra: „még elég hosszú ideig élhetett volna, s számos jó és nemes cselekedetet vihetett volna véghez.” JOINVILLE, 736–737.

konaihoz megy, majd hazatér családjához.⁶⁵ A hat év távollét a királyság szempontjából is hosszú idő volt. A hazatérő Lajos királynak megoldást kellett találnia Flandria és Hainaut ügyeire, a d’Avesnes és a Dampierre családok háborújára, IV. Thibaud gróf halálát követően a Champagne örökségével kapcsolatos helyzetre, valamint a burgund örökösödési konfliktusra.⁶⁶ Ezeknek a belső, területiális fejedelemségekben zajló rivalizálásoknak természetesen nemzetközi összefüggéseik is voltak: az ország keleti határain a Német-római Birodalom jelenléte (Lotaringia, Bar, Luxemburg) befolyásolja a helyzetet, délen Aragóniával kellett rendezni a viszonyokat, és természetesen ott volt az örök kihívás: békét kellett teremteni Angliával.⁶⁷ Maga a VII. keresztes hadjárat katonai szempontból sikertelen volt, sőt a belőle kinövő ellenállás létrehozta és mind hatalmasabbá tette a mameluk hadvezér, majd szultán Baibarsz Egyiptomát.⁶⁸ Lajos király számára azonban a katonai vereséget követő időszak, köszönhetően annak, hogy szolidárisnak bizonyult a fogságba esett keresztesekkel, a szentföldi keresztény államokkal, aminek eredményeképp megtörtént a legfontosabb szentföldi várak megerősítése és a helyzet konszolidálása is, továbbá az a körülmény, hogy a Szentföldről is mindvégig a nemzetközi politika aktív szereplője tudott maradni, a keresztény világban (de még a közel-keleti államok és a mongolok vezetői körében is) komoly tekintélyt biztosított.⁶⁹ A Szentföld ekkor a *Christianitas* számára (ide értve ezúttal a nyugati és a keleti keresztényeket is) nem *periféria* volt, hanem a kereszténység egyik legfontosabb geopolitikai és stratégiai központja. Lajos király a pápasággal mindvégig szoros kapcsolatokat tartott fent, politikájuk összehangolt volt, s dél-itáliai és a Kelet-Mediterráneum irányában indított offenzívájuk megvalósítása érdekében is közösen léptek föl, úgy, hogy annak döntő része I. (Anjou) Károlyra, Lajos király legifjabb öccsére hárult. Közösek voltak azok a kísérletek is, amelyek a mongolokkal való kapcsolatfelvételt célozták.⁷⁰ Ebben az időszakban tehát a francia király a korabeli nemzetközi politika egyik igen fontos irányítója, befolyásolója és gyakorlati megvalósítója is volt.

A király számára azonban a legkedvesebb valószínűleg az a szerep volt, amikor közvetítőként, békeszerzőként és igazságosztó-bíráskodó uralkodóként cselekedhetett, s ezt uralkodása során többször is előszeretettel gyakorolta.⁷¹

⁶⁵ JOINVILLE, 663.

⁶⁶ RICHARD, 1983, 329–347.

⁶⁷ RICHARD, 1983, 347–360.

⁶⁸ Lásd Zimonyi István jelen kötetben publikált tanulmányát.

⁶⁹ *A Nyugat legnagyobb királya* – ezt a címet viseli Jean Richard monográfiájának harmadik nagy fejezete. RICHARD, 1983, 227–254.

⁷⁰ RICHARD, 1983, 483–512; LE GOFF, 1996, 48–58, 175–176, 637–640.

⁷¹ Joinville művében számos utalás van arra, hogy Lajos király mennyire fontosnak tartja, ha valaki *preudhomme*, azaz „bölc és érényes”, s megjegyzi, hogy ő maga is szeretné,

A keresztes hadjáratból való visszatérés utáni másfél évtized IX. Lajos uralkodásának a Francia Királyság szempontjából nézve is rendkívül intenzív és eredményes időszaka volt, mind nemzetközi politikai, mind pedig belpolitikai téren. Az államreform kezdetei (1247–1254), az igazságügyi reform (*Grande Ordonnance* vagy *statutum generale*, 1254. december és 1256), a pénzügyi reform (1262–1270), az erődítések, a világi és egyházi építkezések és alapítások, a mecénatúra, a Sorbonne – címszavakban ezek voltak működésének legkiemelkedőbb területei, amit majd „*Capeting-szintézisként*” határoz meg a történetírás.⁷² E korszak több eseményére Joinville is kitér Szent Lajosról írott történetében. Ezeken ő maga is jelen volt: így személyesen is feladatot kapott V. Thibaud és Isabelle de France házassági szerződésének előkészítése során, és részt vett számos olyan tárgyaláson, melynek során Lajos egyházi, jogi és politikai vonatkozású döntéseket hozott.⁷³ Emellett részletesen beszámol Lajos király cselekedeteiről, igazságügyi reformjáról, fiához intézett intelmeiről és békeszerző-közvetítő tevékenységéről. Arról viszont hiába próbálja meggyőzni Lajos király és Thibaud gróf is, hogy vegyen részt a készülő újabb keresztes hadjáratban; erre ő – az előző hadjárat tapasztalataira is gondolva – nem hajlandó.⁷⁴

A *sénéchal* méltóságával járó feladatait Joinville Lajos király halálát követően is ellátja, 1282-ben a szentté avatási procedúra során a bizottság tagjai őt is meghallgatják Saint-Denis apátságában, s jelen van 1297. augusztus 25-én a szentté avatási ceremónián is.⁷⁵ Joinville szolgálja Szent Lajos fiát, III. (Mérés) Fülöpöt, és valószínűleg részt vesz leányának, Franciaországi Blankának

ha annak tartanak, „feltéve, ha valóban az is lenne”. JOINVILLE, 31, 32. Ebben az időszakban még nem volt általánosan elfogadott (s még kevésbé kizárólagos) a francia uralkodók „számozása”, inkább valamilyen rájuk jellemző nevet adtak nekik, mint *Jámbor*, *Kopasz*, *Kövér*, *Ijabb*, *Fenséges* (Augustus), *Oroszlán*, *Szép*, *Hosszú*, *Civakodó* – hogy csak néhány ismert változatot említsünk. Ebben a sorban Lajos nevéhez a *Preudhomme* (vagyis a *Bölcs és erényes*) név kezdett hozzákapcsolódni, amelyet a kanonizálás természetes módon írt felül. Itt jegyezzük meg, hogy nézetünk szerint félrevezető az a gyakorlat, amely II. Fülöp nevét: *Philippe Auguste/Philippus Augustus* Fülöp *Ágostként* fordítja magyarrá, hiszen a fenti logika értelmében az *Auguste/Augustus* nem második keresztnév, hanem az uralkodó antik hagyományokra is visszanyúló, megkülönböztető ragadványneve: *Fenséges*.

⁷² RICHARD, 1983, 277–454; LAVISSE–LANGLOIS, 1911, 51–81; LE GOFF, 1996, 249–311; *Franciaország története*, szerk. Georges DUBY, I–II, Bp.: Osiris, 2005, 335–374 (ROSSIAUD).

⁷³ JOINVILLE, 31–38, 66–67, 664–665, 672–675.

⁷⁴ JOINVILLE, 735.

⁷⁵ JOINVILLE, 760, 763–765.

(Blanche de France)⁷⁶ Habsburg Albert fiával, III. Habsburg Rudolffal megkötött házassága előkészítésében is, a házassági szerződést IV. Fülöp és Habsburg Albert a Joinville-ekhez tartozó birtokon,⁷⁷ Vaucouleurs-ben szervezett találkozón⁷⁸ kötötte meg. Tudjuk továbbá, hogy tagja volt annak a küldöttségnek, mely „a király hűgát Hagenaubá vitte”.⁷⁹ (A dokumentumokban és Joinville történetében a

⁷⁶ IV. Fülöp francia király az egész politikájára jellemző pragmatikus racionalizmussal kezelte rokonai házassági szerződéseit is. Féltestvére, Blanka (1278/82–1305. március 1.) házassági szerződési tervezeteit is vaskézzel és a politikai érdekeknek szigorúan alárendelve intézte. Blanka már 8 éves korában jegyese volt (a flandriai pozíciószerezés érdekében) a nála mintegy 20 évvel idősebb Jean de Dampierre-nek, Namur grófjának (1290), majd a vele megközelítőleg egykorú (ám férfi kegyenceiről elhíresült) II. Eduárdnak, azután II. Eduárd Blankánál mintegy 40 esztendővel idősebb apjának, I. Eduárdnak. Végül a vele nagyjából egykorú III. Rudolffal (1284–1307. július 4.) köthetett házasságot. Franciaországi Blanka öt évvel később Bécsben hal meg, a minoriták templomában temetik el, a *Szent Lajos tiszteletére* általa emeltetett kápolnában. (Egy 17. századi rajzról ismert síremléke, mely párhuzamot mutat a marburgi Szent Erzsébet-síremléssel, a templom 18. századi átépítésének esett áldozatául.)

⁷⁷ A Joinville-ek ifjabb ága Angliában és a Nápolyi Királyságban telepedett meg. Vaucouleurs valójában Jean de Joinville öccsének, Geoffroy de Vaucouleurs-nek (Geoffroy of Geneville; 1228–1314) a birtoka, aki bátyjához hasonlóan hosszú és mozgalmas életet élt. Az Angol Királyságban csinált jelentős karriert, s lett a királyság egyik főmoltósága (Írország főbírója, később Anglia *maréchalja*). Fontos diplomáciai megbízatásokat teljesített III. Henrik angol király számára a pápánál és a francia királynál; részt vett a tuniszi kereszties hadjáratban, majd az angol király oldalán tovább harcolva jutott el – bátyja után húsz évvel – Akkonig. Vaucouleurs ebben az időszakban Geoffroy második fia, Gautier birtokában volt (1292–1304). Figyelemre méltó, hogy a család angliai ágáról Joinville egyáltalán nem ejt szót – miközben franciaországi és birodalmi rokonságát gondosan számon tartja.

⁷⁸ A helyszín megválasztása talán nem volt teljesen véletlen, hiszen a vár korábban is adott már helyet császár–király találkozónak: VII. Lajos francia király Vaucouleurs-ben találkozott és tárgyalta Barbarossa Frigyes császárral (1165).

⁷⁹ A házasság a császár és a francia király közötti átfogó egyezkedés része volt, mely Strassburgban kezdődött (1295) és Vaucouleurs-ben folytatódott, ahol a szerződés megkötésére is sor került (1299. december 3.). A tárgyaló felek (Albert és Fülöp) ezt megelőzően Joinville feleségének birtokán, Reynel várkastélyában találkoztak. Ezt követően kötötték meg a házasságot (1300. május 25.); Joinville pedig tagja volt annak a küldöttségnek, mely Franciaországi Blankát a Habsburgok által regionális császári központtá fejlesztett Hagenaubá kísérte leendő férjéhez. Nehéz elképzelni, hogy egy ilyen – a birtokain, illetve azok közelében zajló – eseménysorozatból Szent Lajos barátja, Champagne *sénéchalja* teljesen kimaradt volna. De legalább ennyire magyarázatra szorul (ha így történt), hogy visszaemlékezéseiben miért nincs ezekre még csak utalás sem, hiszen Albert és Fülöp között fontos, a

tárgyalásokon való részvételre nincs adat.) Kezdetben fegyelmezetten szolgálja Szent Lajos unokáját, IV. (Szép) Fülöpöt, s fiaival együtt részt vesz IV. Fülöp Flandria elleni háborújában. Elbeszéléséből úgy tűnik, hogy ott volt a királlyal együtt Mons-en-Pévèle csataterén (1304. augusztus 18.), ahol Fülöp csak szerencsével kerülte el a halálos csapdát, de ott találjuk majd a bárók jogait és privilégiumait visszaszorítani akaró IV. Fülöp pénzügyi politikájával elégedetlen bárók között is. Amikor azonban X. Lajos elégtételt ad nekik és a flamandok ellen mozgósítja őket, akkor a kilencvenesztendő lovag minden tétovázás nélkül kész a további harcra (1315 júniusa). Jean de Joinville-nek igen nagy a tekintélye a királyi udvarban, s történetéből is látszik, hogy a szent király barátjaként valószínűleg többet engedhet meg magának, mint egy egyszerű udvari méltóság. Figyelnek rá, hallgatnak szavaira, tanácsaira.⁸⁰ Joinville krónikájából (diszkrétan) az is kiderül, hogy a legkevésbé IV. Fülöp királyt kedvelte, akinek hűvös személyisége és kegyetlen pragmatizmusa nyilvánvalóan távol állt tőle, a monarchiának a bárók és a nemesek rovására történő hatalomkoncentrációja pedig kifejezetten irritálta.⁸¹

Ami pedig Jean de Joinville saját otthoni ügyeit illeti, ott igen sok tennivaló várt rá, hazatérését követően ugyanis birtokain nehéz körülmények és konkrét pénzügyi problémák fogadták, melyeket sürgősen meg kellett oldania. A pénzügyi nehézségek voltaképpen már a hadjáratba induláskor jelentkeztek, hiszen, mint láttuk, a „tengerentúli zarándoklat” költséges vállalkozás volt, egy kertes kontingens felszerelése és a szolgálatban való megtartása komoly pénzügyi terhet jelentett. Ráadásul Joinville jövedelme nem érte el az 1000 livre-et, s ahhoz, hogy útnak induljon, kölcsönt kellett fölvennie (a banki ügyletek terén fejlett regionális pénzügyi központban, Metz városában zálogosította el földjei egy részét), s előleget kért apósától is, felesége hozományára. Már Cipruson attól kellett azonban tartania, hogy emberei faképnél hagyják, amit csak az a pénzügyi

francia–német határvidék sorsát érintő kérdésekről is folytak a tárgyalások. DELABORDE, 1894, 143. A hagenai utazást is csak mellékesen említi, amikor arra hivatkozik, hogy látta Varangéville-ben, a Szent Miklós-kegyhelyen azt a fogadalmi ezüsthajót, melyet a királyné, Provence-i Margit készíttetett a tengeri viharból való megmenekülésük emlékére. JOINVILLE, 631–633.

⁸⁰ Legalábbis erre enged következtetni az az idézet, mely Francesco da Barberino (1264–1348) firenzei költőtől származik. Ő a champagne-i gróf udvarában találkozik Joinville urával, és leírja, néhány etikettel kapcsolatos megjegyzése kíséretében, hogy a „nagy kort megélt” Jean de Joinville-nek milyen kivételes tekintélye van az udvarban. Barberino 1309–1313 között járt Párizsban. Idézi LUSSE, 1998, 40; MONFRIN, 1995, XXVI–XXVII.

⁸¹ LUSSE, 1998, 39; MONFRIN, 1995, XVII; Jean FAVIER, *Philippe Le Bel*, Paris, 1998, 517–519.

segítség akadályozott meg, amelyet Lajos királytól kapott.⁸² Mindemellett indulása előtt ő is megtette a szokásos adományokat az egyházaknak, s Sarrebruck/Saarbrücken grófjával közösen hajót bérelt az úthoz. Később, amikor a király szolgálatába állt (1250), anyagi helyzete jelentősen javult (1253-ban a királynak tesz hűségesküt – *homagium ligitum* –, s ezzel együtt 200 livre örökös járadékot kap tőle), de hazatérésekor így is újabb súlyos pénzügyi problémákkal kellett szembenéznie.⁸³ A király és a champagne-i gróf végrehajtói az ő birtokait is megsarcolták és elszegényítették (talán ezért is szentel művében olyan jelentős teret Szent Lajos visszaéléseket kiküszöbölni hivatott igazságügyi és adminisztratív reformja ismertetésének). Földjei egy részét ekkor eladja, más részét zálogba teszi, s emellett jelentős összegeket vesz kölcsön. Helyzete csak lassan javult, ami a jelenlétének, a jobb és eredményesebb gazdálkodásnak s új városok, piacok és vásárok alapításának köszönhető.⁸⁴

Nyilván a nehéz pénzügyi helyzet is az oka, hogy ismét kiéleződtek a Joinville ura és az egyházi intézmények közötti, hagyományosnak tekinthető, generációkon átnyúló konfliktusok, különösen pedig a Saint-Urbain apátságával kiújult nézeteltérések. Ezek a területiális szintű konfliktusok a világi és az egyházi hatalom képviselői között immár tipikusnak tekinthetők. A Joinville–Saint-Urbain csatározások kiváló dokumentáltsága lehetőséget nyújt egy ilyen eset részletes bemutatására, illetve nyomon követésére. Az apátság azért küzdött, hogy megszabaduljon világi protektorától (*avoué*), aki viszont következetesen ragaszkodott protektori jogaihoz, és ennek örve alatt bizonyos rendszerességgel hatalmaskodásokat követett el az apátsággal szemben, sőt a fegyveres összecsapásoktól sem riadt vissza. Az apátság minden követ megmozgatott, hogy kikerüljön a földesúri fennhatóság alól (inkább a király, majd a champagne-i gróf hatalma alá szeretné helyeztetni magát). Jean de Joinville beleavatkozása az új apát megválasztásába újabb komoly konfliktus forrása, s amikor az összecsapások során Joinville ura erőszakkal elfoglalja az apátságot, Châlons püspöke kiátkozza őt.⁸⁵

⁸² JOINVILLE, **112, 136.**

⁸³ JOINVILLE, **735.**

⁸⁴ E folyamat legjelentősebb kedvezményezettjei a környező uradalmak, Joinville polgárai, valamint azok az egyházi intézmények, melyeket a Joinville-ek korábban is támogattak (mint a Szent Lőrinc-társaskáptalan), valamint azok, amelyekkel több generáció óta konfliktusaik voltak (mint Montier-en-Der), s amelyek kellő pénzügyi forrásokkal rendelkeztek. A pénzügyi nehézségekre és a tranzakciók részleteire lásd LUSSE, 1998, 33–35.

⁸⁵ A történetnek ezt a részét, mely 1261-ben a párizsi parlament elé került és a királyhoz is eljutott, a Szent Lajos-életrajzban is olvashatjuk. Joinville nem kis kárörömmel állapítja meg a püspök kudarcát, akit Lajos király (barátja érdekeit diszkréten szem előtt tartva) szellemes és cinkos módon utasít el. JOINVILLE, **675.** Más (számára kellemetlenebb) részletekkel Joinville nem szolgál.

A több évszázados szembenállás lezárására majd csak 1308-ban kerül sor, amikor is Saint-Urbain apátsága 1200 livre fejében elnyeri szabadságát, de az utóvédhar-
cok még ezután is, csaknem tizenöt éven át tartanak.⁸⁶

Ez a helyzet egyben azt is eredményezte, hogy Jean de Joinville a keresztes hadjáratból való visszatérését követően feltűnően tartózkodott az egyházaknak te-
endő kegyes adományoktól, leszámítva a családi temetkezési helyként kiszemelt
Szent Lőrinc-várkápolnát. A Szentföldről hozott ereklyék egyikét (Szent István
vértanú koponyájának egy darabját) Châlons kanonokjainak adományozta, a má-
sikát, Szent József övét pedig a Szent Lőrinc-társaskáptalan kanonokjainak.⁸⁷

A történet jól mutatja, hogy az ilyen helyi konfliktusok ideális beavatkozási
terepet jelentettek mind a területiális fejedelmek, mind pedig a király számára,
hiszen közvetítő szerepük még közvetlen haszonnal és befolyásnövekedéssel is
járhatott. A mi számunkra azért is érdekes ez az epizód, mert általa a történetíró
kedves, időnként moralizáló, gyakran szellemes, mélyen vallásos és lovaghoz
méltó módon lovagias alakja, melyet saját írásából viszonylag jól ismerünk, más
oldalról is megmutatkozik kissé. Joinville ura bizony e téren is folytatta a csalá-
di hagyományokat, és valószínűleg a korabeli kurrens gyakorlatnak megfelelően
időnként nem állt távol tőle némi hatalmaskodás sem.

Jean de Joinville-nek nyolc testvére, illetve féltestvére volt (ő a negyedik a
sorban), neki magának két házasságból nyolc gyermeke (hat fia és két leánya)
született. A címek és a birtokok örökösének gyakran igen korán gondoskodnak
házastársról: az ifjú *sénéchal* öt éves volt, amikor eljegyezte Alix de Grandprét
(1220 k.–1261), s tíz évvel később, 1240-ben nőül vette. Első felesége cham-
pagne-i grófi család sarja, tehát ezzel a házassággal is folytatódhatott a Joinville-
eknek a champagne-i arisztokrácia felsőbb köreiből generációkkal korábban meg-
kezdődött integrációja. Két fiuk született (akik a családi hagyományokat követve
a Geoffroy és a Jean nevet kapták),⁸⁸ a második közvetlenül apjuk keresztes had-

⁸⁶ Így pl. Saint-Urbain apátsága tiltakozik a pápai legátusnál, hogy Joinville ura a párt-
ján álló szerzetesekkel „ellopatta” az apátság jogait igazoló dokumentumokat és elégette
őket, valamint hogy emberei betörték az apátsághoz tartozó területekre, s azokat kirabolták
és felgyújtották. LUSSE, 1998, 38.

⁸⁷ Erre 1309. november 22-én került sor. Az adomány azzal is kapcsolatban lehetett,
hogy Jean de Joinville síremléke később a Szent Lőrinc-templom Szent József-kápolnájába
került. Az ereklye, melynek Joinville-hez kerülése (1252) jelentősen fellendítette a térségben
Szent József kultuszát (ami a névadásokban jól nyomon követhető), és amelyet sikerült meg-
óvni a Szent Lőrinc-kápolna elpusztulásakor, ma a joinville-i Notre-Dame-templom Szent
József-kápolnájában található.

⁸⁸ Geoffroy de Joinville, Briquenay ura (1247–1290. december) és öccse, Jean de
Joinville (1248. április 8.–1304 u.). Ők nem örökölhették a Joinville-birtokot és a vele járó
sénéchal méltóságot, hisz apjuk mindkettőjüket túlélte.

járatba indulása előtt.⁸⁹ Második házassága, melyet 1261-ben kötött Alix de Reynellel (†1288), nem grófi kapcsolatokkal, hanem egy jelentős birtokkal gyarapította a Joinville-ek domíniumát. Az első fiú, Jean de Reynel, anyja birtokát kapta, melyet a második fiú, Anseau örököl majd tőle (1301), s ő lesz apjának örököse is (1217). Öccse, Gautier (†1308 e.) Beaupré, míg André előbb Bonney, majd Beaupré ura lesz (1308). Idősebbik leánya, Marguerite (†1306) anyai nagynénjének, Marguerite de Reynelnek, Szidón úrnőjének⁹⁰ nevét örökölte, míg a legkisebb, Alix (†1336 u.) anyja nevét kapta. Az előbbi Charny urához ment nőül, az utóbbit második házassága a neves Lancaster-dinasztiához köti (1307).

Jean de Joinville-nek kivételesen hosszú élet jutott, ami lehetővé tette, hogy birtokainak irányítását több mint hatvan éven keresztül ellássa. A kilencvenes éveiben is aktív főúr egész élete során képes volt arra, hogy meghatározza családjának környezetének életét. Szent Lajos életéről és „bölcsmondásairól” szóló művét 1304 és 1309 között diktálta, a már említett clairvaux-i sírkő feliratát 1311-re datálják, s élete utolsó periódusából még maradtak tőle saját kezűleg írt dokumentumok.⁹¹ Joinville szakított a korábbi hagyományokkal, és nem Clairvaux-ba temetkezett, síremlékét saját várkastélya általa is bővített és támogatott Szent Lőrinc-templomának Szent József-kápolnájában, az oltár jobb oldalán helyezték el. Ezzel sikerült hagyományt teremtenie a főúri család életében: a Saint-Laurent a Joinville-ek temetkezési helye lett.⁹²

⁸⁹ Jean de Joinville a második gyermek születésének megünneplésekor jelenti be ház népének és lovagjainak, hogy fölveszi a keresztet és elkíséri Lajos királyt az egyiptomi hadjáratra. Amikor apja *Ancerville* urának mondja, nyilvánvalóan fia későbbi címét használja, hiszen az ifjabb Jean ehhez nem születésével, hanem házassága (1271. július, Marie de Quiévrain, *Ancerville* úrnője) eredményeképp jutott. JOINVILLE, **110–111**.

⁹⁰ A vele kapcsolatos epizódra lásd JOINVILLE, **466**.

⁹¹ Öt olyan dokumentum maradt ránk, melyen szerepel a „*ce fu fait par moi*” megjegyzés, tehát ismerjük Joinville kézírását is. DELABORDE, 1894, *Catalogue*, No. 603, 614, 644, 679bis, 642, faksimile kiadás WAILLY, 1868, 521; 1874, 451–452. LUSSE, 1998, 41.

⁹² Joinville urainak többsége egészen 1675-ig követte példáját (kivéve az alábbiakat: Henri de Vaudémont, Antoine de Vaudémont, II. René de Lorraine, I. Henri de Guise és François-Joseph de Lorraine). – Az ősi várkastély pusztulására több, egymástól árnyalatokban eltérő változat van: az egyik szerint az épületek már rossz állapotban voltak, és az Orléans-iak, akik nem kötődtek különösebben Joinville-hez, a forradalmat közvetlenül megelőzően eladták, s csak a „maradékot” vették a forradalom idején a „nemzet tulajdonába”. Valószínűbb (és dokumentáltabb) azonban az a változat, mely szerint a várkastély, melynek állapota már valóban kezdett leromlani, ekkor a Bourbonok ifjabb ágához tartozó orléans-i herceg, a későbbi „Égalité Fülöp” tulajdonában állt, aki – mint ismeretes – a forradalmárokhoz csatlakozott, és részt vett a párizsi forradalmi folyamatokban, ezért birtokai relatív védelmet élvezhettek. Ennek köszönhetően javainak elvételére csak később, perbe fogását és kivégzését (1793.

Jean de Joinville örököse, Anseau (†1342/43) az apjával már korábban is jó kapcsolatban lévő Sarrebruck (Saarbrücken) grófjának (III. Simon de Commercy) leányát, Laure-t vette nőül (1302), második felesége (1323) is grófkisasszony, Marguerite de Vaudémont, III. Henri de Vaudémont gróf leánya. A kiemelkedés irányát és a megváltozott orientációt jól mutatja, hogy az ő elsőszülött fiuk már nem a családban szokásos Geoffroy nevet kapja, hanem anyai nagyapját. Henri (†1365) lesz majd az első Joinville, aki grófi címet visel, melyet anyai nagyapjától kap. (III. Henri de Vaudémont fia és egyenes ági örököse, Henri nagybátyja – sok száz előkelő francia lovaggal együtt – a crécyi csatában (1346) esett el.) Anseau időszakában Joinville urai mind erőteljesebben fordultak Lotaringia felé. Anseau de Joinville ugyanakkor rendszeresen jelen volt a francia királyok környezetében, fontos szerepet játszott, helyzetéből és birtokai fekvéséből következően is összekötő kapocs volt a francia királyok és Lotaringia, illetve Bar hercegségei között. A francia királyoktól – X. Lajos, V. (Valois) Fülöp – több diplomáciai megbízatást kapott (Burgundiával, Brabanttal, Flandriával, Luxemburggal, Csehországgal, Lotaringiával és Kasztíliával összefüggésben), a francia király csapataiban harcolt az angolok ellen, s szolgálataiért rendszeres javadalmazásban is részesült. Az egyházaknak – elődeitől eltérően – nem tett jelentős adományokat, de nem tudunk olyan konfliktusokról sem, mint ami-

november 6.) követően került sor, amikor is a helyi Forradalmi Bizottmány 12 tagja előbb hamisított egy adásvételi szerződést, majd a várkastélyt egy *sans-culotte* kontingenssel megtámadta, az ott lakó mintegy félszáz embert legyilkoltatta, a kastélyt kirabolta, a javakat pedig egymás között felosztotta. A várat a „nemzet tulajdonába” vette, köveit a városi épületeknél és saját házainál használta föl, illetve eladta. A várkastély és a templom lerombolásakor a koporsókat a helyi lakosok elszállították a város temetőjébe, ahol ma (a gótikus Szent Anna-temetőkápolna mellett) egy Lajos Fülöp által emeltetett (ma már omladozó) emlékmű és egy kopott márványtábla található Joinville azon urainak névsorával, akik a Szent Lőrinc-várkápolnában voltak eltemetve. (Egyébiránt Lajos Fülöp apja és fia egyaránt viselte a Joinville hercege címet.) – Jean de Joinville koporsóját már korábban, a templom bővítésekor (1629) felnyitották, és a „kivételesen nagy” koponyát az állkapoccsal együtt a templom kincstárában helyezték el, a többi maradványt visszatették a koporsóba. A nyilvánvalóan későbbi, reneszánsz stílusú síremlék nem maradt meg, csak egy róla készült rajzról ismerjük, melyet a Szent Lőrinc-káptalan dékánja (M. Payette) készített 1632-ben. Egy páncélos lovagot ábrázol, karddal és családi címerrel, a páncél csupán az arcot hagyja szabadon. DELABORDE, 1894, 162–163. A sírfeliraton hibás dátumok olvashatók: „született 1224 – meghalt 1319”. Du Cange és egy ismeretlen szerző történetére (*Histoire de la Principauté de Joinville écrite en 1632*, in Antoine CAULART, *Recueil de pièces, notes et extraits sur la seigneurie et les seigneurs de Joinville...*, kézirat, Français 11559), információira hivatkozva ad erről összefoglalást LUSSE, 1998, 41–42, valamint 99. és 100. lábjegyzet.

lyeneket az egyházi intézményekkel való kapcsolataiban apja és nagyapja megélt. Sikerrel stabilizálta birtokait, jövedelmeit és családja helyzetét.

Anseau nem járt a Szentföldön, fia, V. Henri de Vaudémont azonban igen: 1355 előtt zarándokútra ment, s lovaggá ütésére a Szent Sír előtt került sor. Henri jelentős karriert mondhatott magáénak. A francia királyok (Jó János és a leendő V. Károly) mellett részt vett a poitiers-i csatában, és harcolt a százéves háború más csatáerein is. Jelen volt V. Károly koronázásán, leverte a champagne-i parasztlázadást (1357), miközben német rablócsapatokkal is meg kellett küzdenie, melyek elfoglalták és kirabolták Joinville várát (1360). Henri, Vaudémont grófja és Joinville ura a francia király hűséges támogatója, aki többször keveredett fegyveres konfliktusba Lotaringia és Bar hercegségeinek területén. Mivel fiai apjuknál előbb haltak meg, örököse legidősebb leánya, Marguerite lett.⁹³ Vele fiágon megszakad ugyan Joinville urainak dinasztiája, a család életében azonban újabb felemelkedés következik be, amennyiben unokája, II. Ferry, Anjou René leányát, Yolande-ot veszi nőül. Az ő fiuk II. René, Lotaringia hercege, unokájuk, Claude de Lorraine pedig Joinville ura és Guise hercege lesz.⁹⁴ Joinville várát és városát V. Károly császár elfoglalja (1544) és súlyos károkat okoz benne. Újjáépítése után ugyan még hercegi rangra emelkedik (1551),⁹⁵ de urainak többé már nem ez lesz a legfontosabb méltósága és birtoka, s megszűnik határmenti stratégiai fontossága is. Hanyatlásnak akkor indul majd igazán, amikor örökségként az Orléans-dinasztia tulajdonába s ezzel fokozatosan a nagy hatalmú fejedelmi család birtokainak és érdeklődésének perifériájára kerül.⁹⁶

⁹³ Marguerite háromszor ment férjhez: első férje Jean de Bourgogne, Montaigu ura, a második Pierre, Genève/Genf grófja, a harmadik pedig I. Ferry de Lorraine, Rumigny ura.

⁹⁴ A Jean de Joinville családjára és utódaira vonatkozó információkat lásd LUSSE, 1998, 41–46. René „király” jóvoltából a Joinville-ek leszármazottainak címerkompozíciójában ott láthatjuk (sorrendben) a Magyar Királyság, a Jeruzsálemi Királyság és Aragónia címerét is.

⁹⁵ Joinville-t II. Henrik francia király emeli hercegi rangra.

⁹⁶ XIV. Lajos öccse, a királyi család tagja, Orléans-i Fülöp (1674–1723), aki viseli a Joinville ura címet (és még négy másik hercegi címet is), a párizsi Palais Royalban lakik: nem kétséges, hogy a Joinville-ek vára, városa, birtoka és lehetőségei nem állhatják ki az összehasonlítást az akkori világ egyik legfontosabb politikai és művészeti központjának, Párizsnak és Versailles-nak a világával és pompájával.